

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

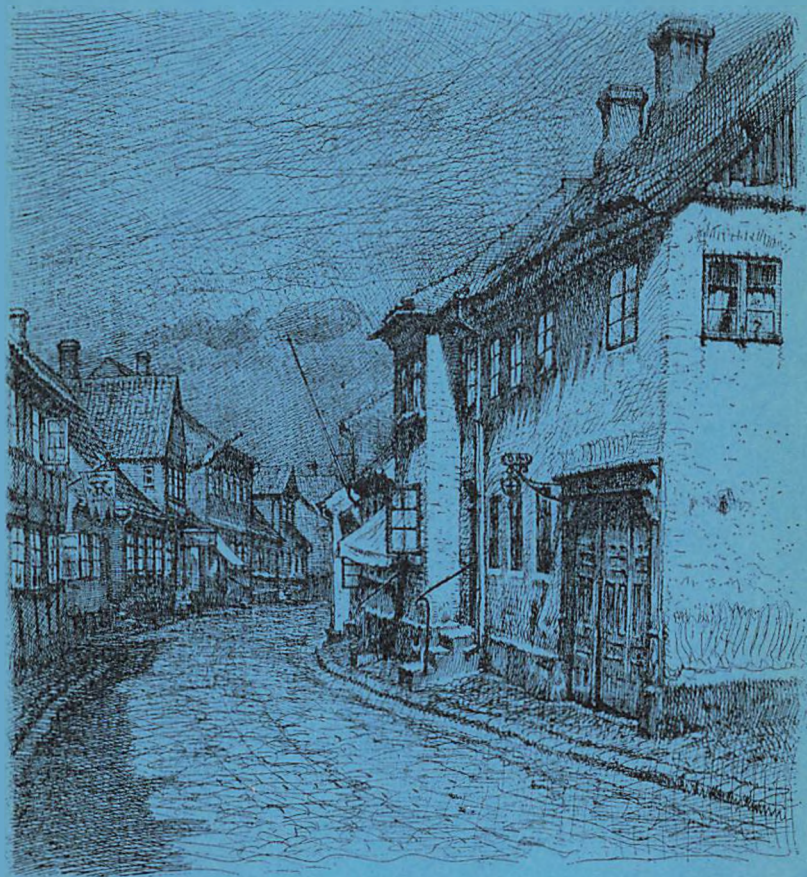
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Svend Orhammer Andersen

ÆRØ
HISTORIER

Ærøhistorier

**Tilegnet Ærøs utrættelige
folkemindesamler**

Tove Kjarboe

Svend Orhammer Andersen

Ærøhistorier

Thaning & Appels Forlag

© Svend Orhammer Andersen, 1974
Omslag efter tegning af Tom Petersen
Trykt i Aalborg Stiftsbogtrykkeri, 1974

ISBN 87 413 4561

Af samme forfatter er tidligere udsendt:
Spaniolerne, 1973

Alle rettigheder forbeholdes. Enhver gengivelse af denne bog eller dele deraf, mekanisk, fotografisk, i dagblade, tidsskrifter, radio, TV og lign. er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

INDHOLD

Thepåsen	9
Revolution	26
Spansk batalje	35
Rykkersmeden	43
Den fremmede	52
Christer	60
Brønden	67

Hen over himmelblået trækker jetjagere deres kridtstreger fra øens ene ende til den anden og videre ud over havet.

Gennem købstadens lange gyder glider rutebilen så lindt som et stempel i sin cylinder. Når den skurstore kasse svinger omkring hjørnehuse mindre end den selv så behændigt, at den aldrig skubber et eneste dukkehus af soklen, sidder man og kommer til at tænke på en kat i vindueskarmen mellem nips og gammel fajance.

Midt i vor nutid bliver fortiden stående i et smalt, men langeligt perspektiv, som ingen unddrager sig. Omsider kommer den så nær gennem henfarne slægtled, at den udtrykker sig med påholden pen som af Oldemoder selv.

THEDÅSEN

Kære dejlige, tykke skrivehefte! Du skal vide med det samme, at nu er du min dagbog – kommet for at blive hos mig altid fra i dag den 1. januar 1841. Hvile dagen lang i skuffen, redebøn træde i min tjeneste hver aften, når Fader og Mor tror jeg sover. Altid skal du stå parat til at tage vel imod mine travle tanker og mit fulde hjerte. – Nej forresten, hjertet får ikke *du*, men alle tankerne må du tage, jeg kan ikke selv rumme dem

Kuns et fruentimmer er der alligevel noget i mig, der siger, at jeg ikke er så dum som lærerne ville have mig til at tro. Ja som Fader med og alle mænd og herrer vil. Næsten alle. Må en mandsperson virkelig frakende sin ud-kårne al forstand, for at han kan elske hende? Vejer hendes kløgt for tungt, til at han kan bære hende på hænder? Du snørliv af mandens drømme: min spændetrøje. Du forklædning efter hans behag: min slavedragt. Hvorfor må jeg ikke bare være, hvad jeg er: et menneske simpelt hen af hunkøn, – Sache erledigt!

Stadens koner, de fromme kvinder, Mor også, dem alle ser jeg i fortravlet bekymring afrettet til at vise deres husbond, hvor uopholdelig underdanigt de yder deres ivrigste som en ringe tak for *nåden*, de fandt for hans øjne, da han indlod dem i den umyndigheds fred, som en huslig kreds kan byde for prisen af deres sjæl. Kære dagbog, giv mig styrke til at spille min påtvungne rolle af sød uvidenhed og uimodståelig enfold uden nogen sinde at forveksle den med mit eget Jeg. Blid som duen og snild som slangen, i æggende blusel altid blød og veg, aldrig kløerne fremme . . .

Skolelærer *Schultheiss* . . . når han sad og snittede sig en gåsefjers pen så fint, så fint, mens fluerne summede, snøv-

lede sit: Cecilia Dorothea, rejs dich op og fremsig *Op al den ting, som Gud har gjort*, – alle versene. Da gjaldt det om at slå øjnene ned og stamme lidt i det hist og her til hans husvalse, – da måtte jeg finde på en fejl at sige nu og da, på det at hans nådes lys måtte skinne over mig fremdeles. Nok dygtig, men aldrig for dygtig, og aldrig nogen sinde klogere end læreren! Der måtte passes på. Og når jeg forglemte mig og skrev en bedre stil end alle drenge tilsammen, rystede de på deres hovne hoveder: den kunne man ikke regne med, det var blot fordi jeg var en pige . . .

Og her hjemme lyder Mors omkvæd bestandigt: Sådan må du ikke sige, så bliver du ikke gift; sådan må du ikke gøre, så bliver du aldrig gift. – Altid gift, gift! Gift eller fortabt i en skrækelig skæbne, nådsensbrødet!

Sligt byder man en KVINDE! Konger og kejsere, pyt med dem; sådan en kan jeg selv føde. Jo, jeg kan! Akkurat lige så godt som madame Bernadotte i Lyon. Eller som Napoleons mor.

Men kvinden er ydmyghed ziir.

Min hemmeligste ven, godnat.

Den 18. maj 1841.

Allerede nitten, snart gammeljomfru! Sådan siger alle øjne. Næsten alle . . . En mands blik falder på mig, og så får man de yndigste små børn. Den søde hemmelighed. Alle borgerdøtre tisker om den mellem hede øreflipper. Men man er lige vidt. Forbi er heldigvis den tid, da jeg troede man fik børn af at blive kysset af en mandsperson med kildrende skæg . . . Men hvordan djævelen går det til?

Det skal du slets inte spekulere på, det går ganske af sig selv, siger Mor. Og vor *Ane* ude fra Angel står bare og

klirrer med komfurringene og ser lige på mig og holder mund, mens øjnene tindrer . . .

Tak, hvide papir, fordi du ikke rødmer lige som hende, der her tør betro dig sin hemmelige skam: Hvad er det for en gru, der pisker mig med svøber hver eneste måned? Kan jeg være månesyg? Smerternes vildskab i mit liv, lige over benene. Stanken som af svineblod, når vi slagter. Mor slår det hen: Det hører sig kuns til for unge jomfruer . . . Tier hun med den frygtelige hemmelighed, at jeg er bestemt til at dø i ung alder? Eller véd ej heller hun besked? Aldrig, aldrig værner jeg mig til det siden første gang, i konfirmandtiden, da den uforståelige lugt bredte sig om mig, medens vor elskede pastor *Schrader* lod røsten klinge så inderligt til de aldrig glemte salmelinier:

Du synder! Knæl, bekend, gør bod.
Aftvæt din skam i lammets blod.

Men jeg vil vide, *vide*. Der er så alt for mange ting, man ikke må vide og ikke må sige og ikke må gøre. »For det gør man ikke. For det kan man ikke. For det anstår sig ikke en ung jomfru.« Hvorfor skal jeg dannes, som Fader tildanner sit spaliertår på sydmuren? I gode forældre, har I lov til at gøre sådan mod et menneske? . . . Så svar da du, min dagbog. Eller skal jeg være henvist for bestandig til at gribe i posen med spørgsmålstegn?

Lørdag den 3. juni.

I dag fandt *Charlotte Mogensen* dette lille vers et sted og skrev det i min poesibog, som jeg fik af Mor på min 16-års fødselsdag for ak, nu så længe siden:

So wie die Rosen blühen,
So blühe stets dein Glück,
Und wenn du Rosen findest,
So denk an mich zurück.

Med det samme skrev jeg så til gengæld i hendes:

Beste Freundinn! Dich erfreue
Was die Welt nur gutes hat.
Und den besten Segen streue
Gott auf deinen Lebenspfad.

O, ganz werd ich mit empfinden,
Wenn es dir nur wohl ergeht.
Wird dein Glück sich fester gründen,
Dann wird auch mein Wunsch erhöht

Digtet på stående fod og lige ud af hovedet! – Kan jeg måske gøre for, at alt hvad jeg møder, bliver til sætninger i min bikube af et hoved? Livet er jo her hos dig, min dagbog. »Hvorfor,« siger de, »sidde og læse bøger? Du skal jo blot giftes.« Er det da så ukvindelig syssel? O, *Bettina Brentano!* Kunne det engang forundes mig at digte som Du!
Lust und Liebe sind die Fittiche zu schönen Thaten.

—

I dag skriver vi den 6. juli. Så er der lige præcis en måned til min fødselsdag. Da får vi visitter, mon studenten kommer? Jeg glæder mig! Men mest alene og for mig selv. Thi glæden er rendt af huse her hos os. Fader er så forandret. – Før var det altid ham, der kunne opmuntre mig med sit: Næh, min pige, så skulle du have set i *min* ungdom, da jeg gik på valsen langt nede i det tyske. Dér tog man alt med godt humør som zünftig gesell!

Men hvor er humøret nu henne? Nu knurrer han snart over alting, mukker over den gode mad til Mors skam, brummer når han ser mig komme hjem med en bog fra Borgerforeningens læseselskab . . . Og kunderne bliver færre . . .

Skulle han måske ikke være glad, når det er kendt over hele Flensborg, at byens fineste kød får man hos slagtermester Jürgensen i Mariestrasse nummer ét! Butik i eget hus, Mor og mig i stokværket ovenpå; på kvisten de to piger, i baghuset Jacob mestersvend og Andreas gårdskarl. Og under dem i stalden to gode heste og en ko. Skulle han ikke kunne være fornøjet og nyde sit livs dage?

Men han er det ikke. Tristhed sidder som snyltegæst ved vort aftensæde. Før var Mors thevandsbord hendes glæde, den store thedåses blankpudsede messing fik Faders lystighed til at stråle dobbelt festligt mellem stagerens lys. Ak, den skønne dåses immer blanke vidnesbyrd om, at Huset Jürgensen befinder sig i bedste velgående . . Det er Mors stolthed, at hun er kendt for sit duftende thevand; hun blander selv sine theblade. De Flensborg skippere blandt vore kunder har fast pålæg om at hjembringe de rette bestanddele til *Madam Jürgensens blanding* af sorter fra alverdens himmelstrøg. Når folk fritter hende for recepten, svarer hun altid det samme:

Den skal I såmænd gerne få, den er da slets ingen hemmelighed: Fem kvint *både* blandet sammen med fem kvint *og*. Den allerfineste blanding får I ud af fem lod *både-og* godt sammenrystet med andre fem lod *både-og* . . .

Sådan har Mor vidst at bevare sin hemmelighed . . El-ler – har hun afsløret den?

Og nu kan ikke engang Madam Jürgensens fineste blanding bringe Faders gode humør tilbage . . I går da jeg var på vej ud, stod han efter middagsluren i butiksdøren, hvor det svaler lidt i sommerheden. Han stod rent ud sagt og

skulede efter slagtermester Sørensen, lidt længere nede i gaden, – vore gamle venner. Pludselig hvidnede Faders øjæbler som hingstens, før den stejler, og han udbrød:

– Se til den danske slagter! Han står og stanger tænder, som om han fik andet end vandgrød til middag. Vi slesvigere er heldigvis bedre vant! –

Ach ja, vi slesvigere. I den sidste tid er det, som om grunden skrider under vore fødder. Kunderne og de gamle venner får kulde i blikket, inden de svigter og bliver helt borte, vor fred er forsvunden. Hvor er den nu, den gamle samdrægtighed mellem slesvigere af alle mundarter? Nu lyttes der ikke blot efter, hvad man siger, men tillige til, hvad sprog man taler. Nu gør de sproget selv til noget forfærdelig vigtigt, – et sindbillede på, hvad fædrelandssind man ejer med hu til enten Danmark eller Tyskland, alting skal være så gruelig *enten-eller*. Hvad er det dog for en usynlig hånd, der har løftet sit sværd over os alle for at hugge det ned igennem byen, gennem hver gade, hver familie, har adskilt elskende og vil splitte hvert menneske fra isse til fod? Kong Salomos sværd ville dog kun på skrømt hugge barnet igennem for at kalde på menneskehjertet. Men her hos os er det alvor hver eneste dag.

Jeg vil ikke gennemhugges!

Torsdag den 23. juli. Fjorten dage til min fødselsdag. Mon Theodor kommer den lange vej fra Kiel? Kommer han, som han plejede, for at rose Mor for hendes thevand? Det er ej godt at vide, lille Cecilia Dorothea Jürgensen; for siden han gav sig i kast med den Kieler jura, er han næppe til at kende igen fra vor glade barndom. Men det er vidunderligt at lytte til hans udredning af forelæsningerne dernede, alt hvad han dog véd! Det er rigtignok noget andet

end Borgerforeningens læseselskab. Og så fin han er i tøjet, altid sidste mode fra Hamburg. Og . . . og, – ja det er jo tosset, men når han sidder og betragter mig og jeg ser ham blive glad, så føler jeg mig ligesom *berømt* . . . eller hvordan jeg må udtrykke det. –

Jeg er sært urolig.

Kære dagbog, nu bør du vist minde mig om, at jeg er kuns en borgerdatter . . .

Torsdag den 6. august. – Det blev i dag en anden art geburtsdag end ventet. – Og jeg havde endda glædet mig så stærkt . . .

Det begyndte ellers så pænt og godt med alle veninderne . . .

Nej, jeg må nok hellere forsøge, om jeg kan få sovet en smule . . .

Fredag morgen.

Hele natten på nippet til at vågne. – *For en sær drøm!* Inden den forsvinder, må jeg dog skynde mig at skrive den ned, sådan som det nu kan lade sig gøre:

Oppe fra bjergene i det mægtige, havløse indland kommer *Gletscheren* glidende, søgende mod havet, uforløst. Skabt af snefnug, millioner fantastiske former, skarptslebne diamanter, glitrende i stjerneskrær, dalende gennem årtusinder . . .

Jeg, jeg er et eneste af de vægtløse fnug, der presses sammen af hinandens mægtige tyngde til den sejt skridende bræ af is, der søger havet, det forløsende, at smelte i.

For det meste smelter den allerede langt fra kysten og når kun havet i skikkelse af store floder.

Blot ét sted står den, pludselig, havomslynget.

Vintersvalt og sommerkøligt byder havet den trods. Stundom i vild brænding kaster det sig mod dens klippeforrevne gammel-is, slikkende den med sit salt, tærende iskorn for iskorn. Men i magsvejr blidt klukkende huler det sig vidundergrotter dybt ind i is-indret . .

I bjergene sner det og sner det uophørligt gennem årtusinder. Bræen vokser, skrider raskere og rækker ud i havet; den truer med at is-binde det, stivnet fra kyst til kyst. Da fuldbringer havet ikke sin forløsergerning. Det store kredsløb går i stå. Alt fryser fast i en istid, hvis ikke havet kan vise sin mægtigt forløsende vælde . . .

Jeg er en vanddråbe, forløst fra et snefnug.

Jeg længes efter at blive til hav

Mandag den 10. august 1842.

Helst slet ikke tænke på i forgårs . . Det lader mig ikke i ro. Hvordan forklare, hvad der skete!

Dagen begyndte så smukt med veninderne, dem alle otte til chokolade og Mors bakkelser, glade gik de hjem hen under aften. Og dermed var den fødselsdag forløbet i glæde og gået til ende. Troede vi.

Sådan skulle det ikke gå, thi, ach, jo! *Theodor Lehmann* kom. Bedst som vi sad ved aftensbordet, Fader og mester-svend Jacob, Mor og jeg, kom han på gratulationsvisit, da han alligevel var arriveret for at træffe sin fætter, en redaktør fra København på gennemrejse til Syden. Theodor bad undskylde, at han havde tilladt sig at tage ham med til os. Gud, hvor var han en smuk mand, helt sydlandsk at se til. Så måtte da herr redaktøren erklære sin betagelse over husets uforlignelige thevand, Mor strålede om kap med sin thedåse.

Nu glædede vi os ret til at høre nyt fra Kongens by, hvor vi snart forstod, at redaktør *Lehmann* var med i første række. Fader forhørte sig anbelangende de store forventninger, vi nærer til vor nye konge. – Med den gamle Landsfaders bortgang, forklarede herr *Lehmann*, var den gamle enevælde død. Nu mentes Kongen snart at ville afskaffe den helt og indføre *frihed* for os alle, lige som han gjorde det engang i Norge. – Dér kom rigtignok den store verden ind i vor stille stue.

Altimedens sad *Theodor* og prøvede rent ud sagt at få mig helt for sig selv, indtil jeg så vor gode *Jacob Orhammer* uroligt sidde og løfte på musklerne, parat til at forsvare husets ære; han er så gevaldig stærk. Men da følte jeg med ét *Theodors* opmærksomhed glide bort, han lyttede mørkt til fætterens tale, i hans blik sænkede sig skyer, det var mig som et kuldegys i stuen, da han skar ind i samtalen:

– *Orla*, du glemmer rent det bedste: Med enevoldskongens hedenfart falder hans herredømme over lande og riger i stumper og stykker.

Hvad måtte vi dér høre af det gale menneske! Forfærdet sad *Mor* på sin vante plads i mahognysøfaen, men Fader genfandt heldigvis lidt af sin gamle zünftighed, da han sagde:

– Nå så galt går det nu nok alligevel ikke. Så længe I to gode herrer kan være i stue sammen som gode slægtninge sådan som nu i aften her hos mig, så længe vil nok også alle rigets dele forblive sammen under vor fælles Konge.

– Det havde været at ønske, udbrød *Theodor*. Men det forbydes med en naturkrafts væld af den europæiske nødvendighed.

– Kære unge fætter, sagde redaktøren køligt. At vende tanken mod Europa forekommer mig blot en ungdommelig

vidtløftighed, når det dog er det *danske* folks frihed, der kalder på alle vore evner.

I stilheden, der opstod, hørtes urets tikken. Så talte Theodor med en sært kold stemme:

– Nuvel, så hør fornuftens røst: Korsikaneren fik ordentlig væltet rundt på vor verdensdel, Tyskland blev stærkt, Danmark svagt, balancen er borte. Og svindsot standser ej på halvvejen: Uden Norge intet Schleswig-Holstein.

– Stop lidt, min ven, afbrød *Orla Lehmann*. Danmark ligger, hvor det altid lå som i Valdemarernes østersømagt, Knud den Stores nordsøvælde, vikingernes magt over Skaerak og Kattegat.

– Men snart, indskød Theodor endnu roligt, snart har søkongen kun sund og bælt tilbage.

– Sådanne ord, bruste den ældre op, er højforræderisk tale; du ender i fængsel.

Theodors svar kom som et piskesmæld:

– I så fald forbliver dog Sandheden på fri fod!

Og han tilføjede:

– Nu vil vi få at se dværgfolket forløfte sig på sine kæmpeminder. Thi I er for vege til at pleje mindet uden at dyrke sorgen. Om jeg havde troet det muligt, ville jeg have bedt Gud give jer styrke til at kunne bære sandheden om jer selv. Nu vil I slægt for slægt lyve for jer selv, ude af stand til at fatte jeres omskiftelige skæbne, kun til immer at begræde den. Derfor tror jeg også, at I nu får en rig sangskat . . . Men slip dog hellere drømmen, inden den forkrøbler jer. – Gammelt hovmod blandet op med ny selvmedlidenhed, føj for en thevandsknægt!

Dér sad vi alle forfærdede, lammede. Jeg knyttede ordentlig næverne under bordet. Men den afsindige fortsatte:

– Men såsom I ikke slipper drømmen, kommer blodet til at flyde. Danmark vil ikke slippe hertugdømmerne – og

så ruller lavinen: Holstein slipper ikke Schleswig, Nord-schleswig ikke Sydschleswig. Jeres afgud kræver menneskeblod og alt for megen menneskelykke Driv os dog ikke til fortvivlelsens selvhjælp.

Nu blev det redaktøren for stærkt, med inderlig kraft udbrød han:

– Vore landsmænd i Slesvig vil vi aldrig i evighed svigte! Dem tilsiger jeg fostbroderskab på liv og død i vort Fædrelands velsignede navn. Aldrig skal kløgtige rænkesmede kunne antaste et herligt stykke af dets lovlige eje!

– »Landsmænd«? Du mener vel de slesvigere, som nu engang fra naturens hånd er dansktalende?

Nu talte redaktøren heftigt!

– Vort dejlige sprog er umisteligt i det stolte danske firkløver af Konge og Folk, Fædreland og Modersmål.

– Atter jeres drømme. Så jævnt et redskab som sproget: For jer et helligt minde om de afdøde.

Men nu fik Fader mælet tilbage:

– Med forlov at sige . . . Da mener jeg ellers, at hvad det gælder om, er at levere det fineste kød. Hvorfor så strides om en mundart?

Og nu fulgte Mor i hans spor. Meget stille og meget bestemt sagde hun:

– Theodor Lehmann, du er en tysker.

– Ja, svarede han og så lige på hende. – For jeg vil ikke være en drømmer . . *Holger Danske* sover videre med hovedet hyllet i fortids tåger, men *vor Uffe* fra Angel rejser sig og svinger *Skrep*. Fra nu af skal det hedde: *Enten dansk eller tysk*.

– Nej, sagde Fader. Dertil vil jeg nu sige for vort vedkommende, at vi er og bliver slesvigere. –

Hvor dog mit hjerte krympede sig for de to kære mennesker, at de måtte se sådan ufred i deres eget hus. Det var, som om vi alle fire brat blev rykket op med rode. Nu

nikkede Jacob bravt og tog mod til sig til at tale de høje herrer imod:

– Findes der da ikke længere et sted i hertugdømmet, hvor man kan få lov at være, hvad man er? Mit sted er Slesvig. Skal det nu pludselig være så rent forkert?

Da rejste Orla Lehmann sig og stod rank midt i vor stue. Så sagde han dybt alvorligt:

– Fætter! Medens du har lagt dit sind for dagen, har jeg taget en tung beslutning. Som jurist og som menneske kender vi begge to til Ærligheden og véd, hvad den kan koste: Fra denne stund må vi ophøre at være frænder og landsmænd. Vi går hver til sit og vil aldrig mere kunne være i stue sammen. – Vore gode værtsfolk beder jeg tilgive, at vi har forstyrret hjemmets gode fred.

Nu rejste også Theodor sig, og sagde:

– Du vil Friheden, men kun for dit eget land, – jeg derimod tillige landene imellem. I Frihedens tjeneste vil vi nu begge kalde til fri, national bevidsthed, hver af os i vort eget folk. Frændskab kan vi bryde, slægtskabet løber vi ikke fra. Som du allerede har prøvet det, skal nok også jeg smage fængsel. Men et sted i det uendeligt fjerne mødes vore linier.

Nu tog de hurtigt afsked og gik. Idet jeg løb til vinduet, så jeg dem komme ud af vor gadedør og gå hastigt til hver sin side ned ad gaden.

Tilbage i stuen sad vi andre stumme. Mor græd i smug. Da brød Jacob den knugende tavshed:

– De store herrer kan skalte og valte og samle og splitte så meget de orker. Og så kommer dog den hele ulykke deraf, at end ikke et dige som *Dannevirke* kan dæmme op for kærligheden, når det nu engang forholder sig sådan, at de danske piger er kønnere end de tyske.

Onsdag den 11. august 1842.

Jeg er så fortvivlet, som om jeg var sønderskåret med knive. Atter ser jeg for mig min barndoms porcelænsdukke, som den lå på stentrappen slået i mange stykker, indtil lærling Jacob kom og limede den fin og hel igen Ja, midt i vor ulykke finder jeg den lykke, at der ikke er slået skår i vort hjem. Vi holder sammen. Men om hvad? *Om hvad?*

Hvad kan vi mon holde sammen om under samme tag, når det er selve *vort sted*, der smuldrer under vore fødder? Hvor meget skal dette Slesvig komme til at gå igennem, før det atter bliver godt at leve her? Igen og igen læser jeg min kære Jens Baggesens *Labyrinth*:

»Jeg tror, at *hele Jorden* egentlig burde være Menneskehedens bikube, og at den virkelig engang – når de forskellige bistader har sluttet fred med hinanden – bliver det. Held os, at vi ikke ser Jorden blot som den var og som den er, men også i visse øjeblikke som den skal være! Held os, at vi ikke blot vandrer mellem vore fædre og brødre, men også undertiden mellem vore børnebørns børns sønnesønner og datterdøtre«

Ja, skal vi rives fra det ene rige til det andet, så får den store balance vel ikke rokket sig til ro på ny, før end vi først smager den bitre undertrykkelse, og derpå hele Danmark lider samme skæbne, for til sidst at komme hjem til Slesvig igen i et nyt stort, stort gemenskab . . .

Dette er så menneskets lod. Salmebogen véd det:

Halt aus. Die Prüfung währt nicht immer,
Die Hoffnung sieget ganz gewiss.
Auf Sturm folgt heller Sonnenschimmer.
Der Kreuzweg bringt in's Paradies.

Den 2. nytårsdag 1843.

Endelig stunder at notere lidt . . . I går fulgte jeg så min Jacob ned til havnen, og vi skiltes . . for en tid, da han gik om bord i smakken.

Til foråret følger jeg efter. O, hvor jeg allerede længes.

Men alting kom så hurtigt på. Nu kom pludselig det tilbud, vi længe har søgt, et hus med slagterforretning. Vi har søgt og søgt lige siden den aftenstund sidste efterår, da Jacob sagde til mig nede i haven:

– Med egne øjne har vi nu set al denne nationalgalskab begynde. Så kan vi vel også tænke os til, at den engang vil ophøre. Men om det bliver i *vor* tid, det er en anden sag. Så om du vil som jeg, da mener jeg, at vi skal opsøge en plet i vort hertugdømme, hvor vi kan få lov at være slesvigere, uden at der rives og flås i os fra begge sider. Og det sted er fundet og hedder *Ærø* . . .

O, min kære, brave *Jacob Orhammer*. Jeg lover at passe på dig og elske dig hele mit liv, om du til gengæld vil være god mod mig og mine børn indtil dagens ende . . .

Du min dagbog! Du skal vide, at din herskerindes navn er madan Orhammer. – Det blev et julebryllup så hyggeligt, som det kunne blive, når far og mor så gerne undte deres pige det bedste. At bryllup betyder opbrud, er altid lidt vemodigt, men tungest for os alle var det, at vort bryllup betød det opbrud, der skyldtes, at ageren under vore fødder er blevet gold på vort sted.

Ja, den 30. september i fjor . . . Omme i haven gik jeg ned i stikkelsbærrene allerlængst nede og plukkede og plukkede – næsten et helt lispund, medens Jacob gik til far for at bede ham om mig. Far bruste op og blev stum. Nede fra stikkelsbærrene hvor jeg stod kunne jeg se ham gøre omkring og gå ned i butikken ad gårdtrappen, som altid knager så jammerfuldt under hans vægt. Mor åbnede et vindue og gjorde tegn til mig om at komme ind, idet hun

førte en hvid forklædesnip til øjet . . . Og siden hen fik hun det jo så til at glide med far, som det skulle . . . Og så fik vi travlt! Alt hvad vi dog siden har klippet og syet og købt ind og pakket!

Gud velsigne de to mennesker, så at jeg kan slippe dem . . . om det er mig muligt . .

Den 10. maj 1843, på smakken ud for Flensborg fjord. I vindstille!!

Ingen vegne kommer vi, og jeg længes ret så inderligt. Dog – endnu kan vinden rejse sig, så at vi kan nå frem inden nat . . .

Så er det sket, som ske skulle: jeg har forladt min barndoms sted. Da jeg allerede sad på den fuldtlæssede vogn, og vor gårdskarl skulle til at sige *hyp*, ilede mor tilbage ind i huset og kom en stund efter løbende ud med noget i favnen, indpakket i brunt karduspapir. Hun rakte pakken op til mig med et blik, der gav mig hendes sjæl. Det var thedåsen.

Samme dag og sted, over middag.

Stadig ingen fart. Men skipperen kigger op i luften og bedyrer, at vinden er på vej. – Tiden falder lang, jeg forsøger at slå den ihjel ved at sidde og blade lidt i ungpigetidens mindekrans, min poesibog. Så sent som i går modtog den sit allersidste bidrag, da jomfru Dorothea Koch prentede med sin fineste skønskrift:

Når her blandt disse kære minder
De også finder et fra mig,
da nævn da også mig som Deres veninde,
der gerne ser Dem lykkelig.

Til gengæld skrev jeg med det samme i hendes, hvad der i nogen tid havde stået mig i hovedet, er kommet og gået igen som svaler, der flyver til og fra under taget, og oftest er kommet når jeg havde ringere stunder at lytte dertil end nu:

Mit sted.

Min barndoms hjem af stærke minder,
min alvors-leg, mit trygge hvil,
min faders blik, min moders smil,
som løste . . . og som stadig binder.

Min by, i larm, i søndags-stilhed,
min egn, min rod, mit hjertes vang:
vort land med guldhorns genlydsklang
og *Brorsons* inderlige mildhed.

Vor verden, kloden rundt, i rummet,
vort liv i tid og evighed.
Vor jacobskamp for sjælefred,
hvis tummel aldrig er forstummet.

Vor himmel, blot for hjertets stemme
så åben som for moders røst,
vor hvælving over dagens brøst,
det højeloft hvor vi var hjemme.

Vor Gud hav tak for kraftens nåde,
at liv skal vindes dag for dag
i kamp foruden bittert nag
og tjene dig i hver en måde.
O, evig Gud og sejrvinde!
Tag mod vor tak for fortids år,
tag mod vor tro på fremtids kår
o, Gud som løser og som binder.

Ærøeskjølbing, den 6. august 1843.

Så slog den dog godt nok til, min posefuld spørgsmåls-tegn. Endda så rigeligt.

Her sidder jeg ved min køkkenild og glæder mig ret af hjertet over hvor godt Jacob har indrettet alting for mig. Fra pumpen ude i gården har han tømret en lang rende af brædder helt her hen til mit køkken. Så er jeg fri for at bære vand ind. Man pumper bare, så løber vandet ind helt af sig selv! Og inden længe tager han fat her i køkkenet. Over stenbroen vil han lægge rigtige gulvfjæle, som om det var en stadsstue. Så snart vi får råd. Alting så fint og moderne og det nyeste nye . . .

Og på sin hylde står *thedåsen* blankpudset og skinner som en sol over det hele, fyldt med sin gode blanding –

Ærøboerne har taget imod os med venlighed. Handelen går ret strygende, når vi hjælpes ad. Alt er så dejligt rundt omkring os – og inden i mig, hvor vort barn allerede sparker lifligt i sin mor. O under, at livet sker omkring mig og ved mig og med mig. Det ske!

Ja, min kæreste Jacob: *Ewich tosammende ungedelt.*

Men du, min dagbog, du ser det jo nok: Livet er sluppet fri af dine blade, så at de nu gulnes og visner for mit øje. Du er mæt af dage og skal ydes en allersidste hæder, den prægtigste bålfærd, når luen flammer højt op i skorstenen, idet jeg kaster dig i ilden og ser de sorte emmer dale ned som slet ingenting.

Så forsvind da i dit glædesblus.

Vupti!

REVOLUTION

Når man hørte de gamle fortælle om den underlige affære, var det nemt nok for dem at gøre sig klog på, hvordan den skulle have været ordnet, inden det kom så langt. Men når man står midt i det! Hvad skal det også ligne at tilkalde militær for sådan noget!

Så vidt forargelsen i de gamle sind lader sig sigte fra nu, så var virkeligheden den, at hele opstandelsen begyndte med det rene ingenting oppe i skolen engang ud på efteråret. Dér i skolestuen henlevede en snes småkarle deres dobbeltliv. Nede under pultenes dække pulserede deres egen tilværelse med handel og krig, oven over bordpladen tilhørte alt og alle jo Konge og Fædreland. Derfor kom man ikke uden om at høre efter, men man *lyttede* til pumpernes knirken udenfor på Torvet og pigernes snak mellem klirrende vandspande. Derude, hvor hænder virkede, kunne der berettes om udfaldet bagefter, her inde i skolestuen gik det modsat vej; ofte dinglede drengene uden fodfæste, frem og tilbage, frem og tilbage.

Læreren havde ord for at kræve orden og drive på. Han har da sikkert været, hvad man kalder en dygtig lærer, ja så trofast mod sit kald at det skjulte ham selv. Hvem var han bag sine lærebøger?

Til øen var han nylig kommet. Man vidste kun, at han brugte sin fritid til læsning i enrum. Dårligt forhold til byens folk kunne ikke siges ham på; der var slet intet forhold. Alt hvad man kunne gøre bemærkning om, var hans overvættes lange arme. Som et sort fuglevæsen med mægtigt vingeslag stod han oppe ved tavlen og skrev den fuld i højden og bredden.

Ak, *Lorentzen*, du kom til øen opsat på at bruge al din

flid. Oplysning var din hellige flamme. Du ville menneskehedens vel, *Seid umschlungen, Millionen!* Men du så nok ikke skovens træer for bare skov. Du øjnede vel nok eleverne; men du så ikke at de var mennesker, hver enkelt sit eget. Når du kom ned fra Åndens bjerg og medførte stentavlernes guddommelige budskab, da fornåm børnene stenens tyngde. Og når du pløjede din fure, dyb og snorlige, da væltede du volde op omkring dig. Ja, du havde studeret dig dum nok til at forveksle belæsthed med begavelse.

Det er godt, at Vorherre ser på viljen; for det gjorde forældrene ikke her hvor det gjaldt deres børn. –

Hvad der nu denne efterårsdag end kan være forefaldet, så fattede forældrene i hvert fald kun børnenes fortolkning. Men han skulle have spurgt i klassen, om dyrene kunne tale. Hvortil snedker Kochs *Janus* rigtig så fornuftigt havde svaret:

– Nej. . . . Undtagen da i eventyr.

– Er det da eventyr, spurgte Lorentzen videre, at Slangen taledede til Eva i Edens Have?

Ingen kunne svare. Men rundt i hjemmene begyndte noget farligt at sive frem. –

Op under jul kom klassen ind på at drøfte Jesu fødselsdag, hvorpå jo vor tidsregning grunder sig. Men den lille djævel, som har sin bolig i lærdoms lystgård, magede det sådan, at Lorentzen ikke skønnede at afværge faren, da julens datum tørnede sammen med nytårets, fra hvilken sidstes datum vi tæller Historiens åremål.

Da rejste der sig i hjemmene en angst for det tomme – det tomrum der villigt fyldes med vreden.

Ve dig, Lorentzen, at du ikke vidste, det er farligere at indpode en ny tanke end at vaccinere en løs tiger. Havde du da slet intet lært af den store Copernicus, der hele sit liv igennem ikke røbede sit nye verdensbillede!

Herefter blev det ligegyldigt, hvad læreren sagde og ikke sagde, eller gjorde og ikke gjorde. Forargelsens hånd skulle afhugges, dens øje udrives. Havde han måske ikke allerede udslettet sig selv! – Men bogstavelige udslag skal ikke forventes, købingboerne sigter alene på at befæste sig selv i fædrenes tro. –

Julen kom og blev overstået. Hvor og hvordan Lorentzen så har tilbragt den, kan man være forvisset om, at han har haft travlt i ferien med at indhente et eller andet i sin gerning. Søndagen efter jul, da kirken oppe bag torvet er fuldpakket med folk, står han på vanlig vis i kordøren og fremsiger indgangsbøn. Igennem hele kirkerummet vibrerer en særlig stemning i dag, da menigheden skal erlægge årets tredje og sidste højtidsoffer, Sct. Stephan martyrs dag.

Lorentzen sætter i med en salme, og mange røster følger ham i afvigende registre. Så står Hr. Heinrich for alteret og messer dagens epistel af apostelen Johannes hans første brev:

I elskelige! Troer ikke hver ånd, men prøver ånderne, om de ere af Gud. Thi mange falske profheter ere udgangne i verden

Nede i kirkestolene nikker man bekræftet til sidemanden, og med kraft tager man fat på den næste salme:

*Søde Jesus, Jule-Fyrste
Spiret op af Isaajs rod,
Vil man dog så hastig tørste
Efter dit og dines blod.*

Da er der allerede sket noget mærkbart i forsamlingen, menigheden studser. Og kun halvt så mange som før fortsætter sangen om vor martyr:

*Falske tungers slangebrodde
Hemmelig på hannem stak
Og ved løgn ham undertrådte.
Det blev al hans gernings tak.*

Nu er det alene degnen, der må synge sidste vers igennem og til ende:

*De beløj ham mer og mer,
Som så tit i verden sker.
Herrens lov og kirkens ære
Skalkeskjul må ofte være.*

Da sporedes der ligefrem røre i det hellige hus. Det stilner kun, fordi Hr. Heinrich allerede står på prædikestolen i gang med at læse dagens tekst, det er Matthæus det treogtyvende:

Derfor see, jeg sender til eder profheter og vise og skriftkloge. Og I skal slåe nogle ihjel af dem, og korsfæste, og nogle af dem skal I hudstryge i eders synagoger og forfølgge dem fra een stad til en anden . . .

Hvordan menigheden bekæmpede sin uro under den lange, lange prædiken, kan ikke forklares, – så lidt som hvad præsten sagde. Men efterhånden som formaningerne til bod hobede sig op, måtte han se ansigterne dernede størkne og blive hårde, først som skåret i træ, derpå som mejslet i ben, og sluttelig som hugget i sten. Da bliver Hr. Heinrich såre betænkelig; i hast hægter han en ekstra slutning på, idet han slår over i *Esaias* om ørkenen og de tørre steder der skal glæde sig, den øde mark fryde sig, hvor ingen løve skal være og intet rivende dyr komme op

Nu er luften i rummet tung, den føles hed på huden, man er nået frem til stunden, da offer skal erlægges.

Medens orglet tremulerer pianissimo og kvilrer i det uendelige til handlingens inderliggørelse, rejser mændene sig op og bevæger sig fod for fod i en lang række op imod alteret. De passerer ind bag skranken og træder hen til alterbordet, hvor offergangen i mands minde er sket fyldt som en evindelig gentaget lille tonerække, spændt aflyttet af menighed, præst og degn: For hver en mand, idet han defilerer forbi de to tallerkener, dalerens drøje *klank* på præstens, mark og skillingers spinklere *klink* og *klir* til degnen.

Snedker Koch er den der går i spidsen og lægger for med et *klank*. Derpå fjerner han sig fra alterbordet, gør sig lille og går lydløst ned. Uden klir, endsige klink! Menigheden lytter anspændt, den knælende Hr. Heinrich rives næsten ud af sin tavse bøn. – Og den unge degn? Ja, Lorentzen står, hvor han står, ubevægelig.

Og som minutterne slæber sig af sted og med dem processionen med *klank* på *klank* på *klank*, lytter alle uden undtagelse mest spændt efter lyden, som hver gang udebliver og netop derved som et dirrende, lydløst ekko ruller og klinger gennem kirken til læskelse for alle ligetænkende . . .

Straks efter nytår melder lærer Lorentzen forældrene til myndighederne.

Nu begynder sagen for alvor at rulle. Langsomt men uafvendeligt som et kuglelyn bevæger postyret sig, omgivet af knitrende udladninger, gennem den ene øvrighed efter den anden. Opstået i skolen er det nu allerede vandret gennem kirken, passerer videre til retssalen og skal endnu meget længere frem og højere op, inden det til sidst eksploderer i stumper og stykker og bliver til støv.

Thi nu *vil* Lorentzen dramaet! Endelig må han da også have noget at leve af, offeret er jo hans løn, menighedens

pligtige ydelse i følge Christian den Femtes Danske Lov. Men Lorentzen! ej heller kendte du svælget imellem at have soleklar ret og at få den.

Da er det, forældrene griber til selvtægt. Men det skal siges, at de selv i nøden ikke forglemmer sig som immer kontante købingboere: De holder børnene hjemme fra skole, ret skal være ret. Når de ikke ønsker lærerens bistand, har han ej heller krav på deres penge. Andet skal aldrig kunne anføres om disse retfærdige; gratis begærer de intet.

Dommen falder hurtigt. Assessor *Martens* forkynder sin klare afgørelse i henhold til loven.

I deres vånde forblindes forældrene ganske, nu vil også de dramaet. Hvad der hidtil har sigtet mod det fælles bedste, nedværdiger sig i trængselens time til et gement fællesskab, som truer med at tage føringen fra de besindige. En dønning – eller dog i alle fald en luftning – af den store revolution for nylig nede i Frankrig bevæger sig hen over købstaden, snedker Koch kalder til oprør! Hvilken Bastille i vor by vil man mon storme?

Det ender så alligevel med, at man sender tre mand til Rendsborg for at klage til Kongen, d. v. s. Kronprinsen.

Men øvrigheden bærer ikke sværdet forgæves, den sender bytjener *Møller* samme vej med brevskab til Hans Højlovede, Allernådigste og Allerviseste Majestæt, af Guds nåde Konge af Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken og Oldenburg. Man anmoder om undsætning ved militær.

Ingen véd, hvem skrivelsen traf. Ingen hoveder kom til at rulle, end ikke snedker Kochs. Men det er ligeså vist, at en af de høje herrer må have tabt sit. Måske tabte de allesammen hovedet, thi åbenbart var kuglelynet her i de høje-re luftlag eksploderet.

Da i Kyndelsmisses snefog to åbne transportbåde lagde til ved molen og soldaterne trængtes om at komme i land, formerede de straks fire delinger på tolv mand, hver med en befalingsmand – i spidsen trommeslageren foran deres kaptajn, bagest i kolonnen feltskæren, den militære kirurg! Over hele byen kunne man høre lyden af trommehvirvler bevæge sig fra havnen op til rådhuset, som styrken besatte.

Og dér blev den siddende. For hvad havde man egentlig tænkt sig med de soldater? *Bære* børnene i skole måske? Og hvad så?

Det er ikke til at sige . . . Begribeligvis havde snedker Koch trukket ørene til sig og passede smukt sin høvlebænk. Ret belejligt kan man just heller ikke sige, militæret var kommet. Lige i de dage havde man jo travlt overalt i byen med at finde de gamle kostymer frem af skuffer og kister, og gå dem efter og lægge dem parat. Fint brød blev bagt i dynger og nye masker blev udtænkt og tilvirket endnu bedre end dem i fjor, alle beredte sig på Fastelavn den ufravigelige – tropper eller ikke tropper.

Da sås dagen før løjerne i den vinterstille by troppernes kaptajn *Mazanti* komme ud fra rådhuset og med faste skridt, der knirkede i sneen, marchere tværs over torvet, banke hårdt på skoleholderens dør og gå ind. En god stund senere ser man begge komme ud, den sorte og den røde. De begiver sig om ad Østervrå, en lidt krum bogens mand i overraskende godt fodslag med den ranke krigsmand, og forsvinder ud over markerne i frostdisen . . .

Fastelavns mandag gryede med omslag i vejret. Det satte ind med tøj og et solstrejf imellem. Op ad dagen dryppede istapperne og svandt, tagenes tykke snelag skred sammen og rutschede ned på gaden i buldrende sjask. – Morgenen er børnenes. Endnu i bælgmørke har de været rundt og falbyde boller og varme hetvier og har sunget for dørene for en skilling.

Nu mod aften tager de voksne fat. Lys i alle vinduer, sang og spil i gaderne, overalt snak og latter. Byen stråler, forvandlet. Det er en omvæltning, men vitterlig ublodig. Alle folk er forandrede, denne ene aften om året stryger man sit daglige panser af sig og giver sig hen. Overalt åbne gadedøre, lys i forgangen. Masker går på visit lige godt og gerne hos daglige uvenner som hos venner, samtlige besøgende maskeret aldeles til ukendelighed – formummede bogstavelig talt, såsom alle bærer handsker, til fingerspidserne. Og hvilke masker! Ubeskriveligt groteske!

Hvordan kan det være muligt, at denne jordnære og virkelighedsnære købstad gemmer så megen og så dristig fantasi, dens adstadige hverdagsbefolkning i aften en sådan humørets rigdom? Én eneste mægtig og munter forvirring gennemtrænger gader og huse i alle kulører af silkebånd og folderige skørter, kniplingskyser og gamle silkehatte og af bestandig forgæves gætterier om, hvem der er hvem, – narrestreger og gækkeri altsammen i byens gode glæde over, at den strenge vintertid dog omsider måtte lide sit velfortjente nederlag

Som nu al den lystighed nærmer sig sit højdepunkt, kan man ikke undgå at bemærke især to maskerede damer. De ses komme ned ad Brogade i vældigt fodslag, åbenbart forestiller de en fornem frøken med sin kammerpige. Da frøkenen indtræder i det første hus nok så rank og dristig, ses tjenestepigen at anstille sig bly og ængstelig, så at den fine dame må ligefrem hale i sin tjenerinde. Storartet komediespil! . . . Eller hvad?

Siden går de med skarerne fra hus til hus. Heldigvis ser denne kammerpige eller hvad hun skal forestille, ud til at befinde sig efterhånden bedre, ja bedre og bedre alt som de to figurer avancerer og overalt beskænkes behørigt og af gæstfri værtsfolk; hun begynder at snakke op med sin i diskant urkomisk fordrejede stemme inde bag papmasken.

Snart håndterer den førhen så undselige pige sit glas under store armsving, under tiltagende lystighed og spræl basker hun med lange arme som en vældig fugls vingeslag. – Da har allerede værtsfolkene lugtet luntten, og straks skænker de et ekstra glas op for hende, d. v. s., altså *ham*. Hurtigt løber rygten og breder sig over byen. Overalt hvor damerne nu træder ind, må de opleve særlig overstrømmende modtagelser af ægte hjertelighed, og så hårfint holdes bestandig balancen, at hverken røber damerne sig, eller røber værten at de er røbede, eller røber de tvende gæster deres egen anelse om, at de er røbede. Det fine spil spilles til ende som det bør: i en underforstået, fælles viden om mummespillets forunderlige mulighed for, at folk kan blive sig selv som menneske mellem mennesker.

En mægtig lettelse gennemtrænger byen, nu festes der dobbelt til ære for, at den tvefold hårde tid er omme: Herregud, han er jo som han er. Lad os så slide vor tid med ham. Og se at komme til en art forståelse. Godt har det ikke været, men måske bliver det bedre med tiden. Det kan jo også hænde, at vi lærer hinanden endnu bedre at kende, end det i aften er begyndt . . . Og endelig kan det vel indtræffe, at den rigtige pige går hen og får fat på ham . .

Den næste morgen, da byen atter vågner op til sin ganske almindelige hverdag, sidder henne i skolestuen alle børnene på deres vante pladser. I små papirspakker, som hober sig op på lærerens kateder, har de haft offerpengene med hjemmefra.

SPANSK BATALJE

Egidia var en piges navn. Ifølge kirkebogen; men *Gie* lød hun, når der blev kaldt. Klodsmagerens omme på Gåsetorvet havde syv, *Gie* den ældste; da hun var femten, døde moderen.

Alle børnene var født i købstaden jo. Men oprindelig arriverede Klodsmageren en gang hvert år fra Als og stillede an på sommermarkedet med vinterens frembringelse bundtet sammen med halmsimer, mest kvindetræsko forsynet med fint udtungede messingkramper: stadsklodser. Dér fik han søgning jo, indtil det endte med, at en pige fra byen og så han de blev mand og kone med butik på Gåsetorvet og værksted bagved. De arvede huset efter hendes, det der skyder frem mellem Nørregade og Søndergade. Som man véd, er Gåsetorvet ikke andet end dér, hvor de to stræder møder hinanden i en spids smig og danner ligesom en lille trekantet plads.

Der sad de og klarede sig vist helt godt endda, han var så solid som sine klodser. Dem var der ingenting at sige på, og nok at vælge og vrage imellem, stablet til overmål bag det smalle butiksvindues mange sprosser. Han lå skam ikke på den lade side inde på værkstedet med dets syrlige em af våde elletræs spåner og røgen sivende op i skorstenen gennem stabler af friske træskobunde. Ved aftenstide når alle båndknive og holkejern lå ørkesløse, blev han siddende og snittede på sit *perpetumobile*, udtalt med eftertryk på *bi*. Det var en lille maskine af træstykker og lange jernsøm indblæst den ånd at narre tyngdekraften og gå rundt og rundt af sig selv i evighed.

Nu har vi snart millionen! sagde den benede klodsmager sådan ud i luften, når *Gie* ved sengetid havde bragt børnene til ro og orienterede sig fra køkkenet. Skælmeriet

skulle foregive, at sysselsættelsen var noget han drev for nyttig gevinst, tidsspildet skulle forsvares. Hvad der i virkeligheden drog ham, var at overvære, hvor meget nærtagende *Naturen* mente sig forpligtet til at forblive. Den havde dog så overvættets mangfoldigt at bestille alle verdens vegne; skulle det mon ikke i al beskedenhed kunne forventes, at den her på dette bortgemte sted ville vise billighed og i smug se lidt gennem fingrene med tyngdekraften? Hvor nær lod den sig gå ind på livet? Hvor tæt kunne man trænge den op i en krog og få den til at overgive sig?

Rundt forbi maskinens tyngdepunkt svang vægtstænger sig ud som arme til at opveje andre arme, der på hjulets anden side blev hængende nedad tæt ind til akselen. Heri lå den korrekte tanke, at én og samme vægt tynger mere jo længere ude fra centrum. – Men selv dette snigløb havde *Naturen* forudset og afparerede. På hjulsiden med den korte afstand kom altid til at hænge adskillige vægtstænger til at opveje den enlige stang, der på modsat side flinkt nok rakte ud, altid en eneste stang imod de mange. Det kunne ikke blive anderledes og blev aldrig til andet end en stilstand i balance: *Naturen vil* ligevægt. Det er manden, forstod klodsmageren omsider, som i sig føler den overbalance, der hedder spænding.

Nederlag bliver man klog af, især på sig selv. Så han fortsatte, fremdeles efter erfaringen fra sit håndværk: Der lader sig altid finde en *måde* . . .

Ja, han fremturede, men altså på en ny kurs. Da nu ligevægt var konstateret at være loven, nærmede han sig den med tilslutning, gik over på dens side som allieret og fortsatte med at gå *Naturen* på klingen. Af lagerets rå træstammer kunne pilles mos og lav. Han fremstillede afkog deraf, efterhånden af endnu andre og mærkelige arter: *Lakmus!* I gryden antog hans dekokter snart en blåagtig, snart en rødlig kulør, alt efter hvad han tildryppede af lud

eller syre. Havde han før villet forføre ligevægten, så stræbte han nu på at forsvare den, hvilket ejendommeligt nok efter megen møje lige så lidet tilfredsstillende ville lykkes omkring en farvebalance af uspænstig blakket grålighed, samme hvidgrå ideale ingenting som hvis det utænkelige skulle ske, at alle verdens farver blev blandet sammen og faldt sammen i endelig hvile. Omstændighederne viste ham det: Forsvare balancen var akkurat så overmenneskeligt som at forføre den. Dér stod han, forførelsen forført, hans tanke forstenet til fix idé.

Kom *Gie* videre?

Dengang i skolen sad hun sømmelig og med tække, en stor hvidlemmet pige med sandfarvet hår, en af lærer Lorentzens bedste, altid til at stole på i det netop foreliggende. Bogens ord lærte hun så præcist som et fremmedsprog, d. v. s. mændenes, og besad så i øvrigt sit overskud af forstand til at møde selve tilværelsen med. Hendes eget liv var hævet over grammatik, det var sit eget sprog. Hindsides al ordavl vidste hun, at livet er sproget, og havde desårsag rigelig råd til at gå ind på lærerens tro, at sproget er livet. Hans tro agtede hun nænsomt, den for ham livsbetingende, men for hende en spilleregul blandt flere. På sådan vis faldt det hende ubesværligt at holde sig flink i fagene uden at få dem på hjernen. Lærdommen, når den havde gjort fyldest ved at præsteres, faldt af hende igen som knopskælet, hvis bestemmelse er fuldbyrdet når blomsten får liv.

Hun delte ud af sit væsen, men solgte sig ikke. En mut pige, hverken trist eller tvær, blot vandrende så pænt midt på vejen flankeret af sorrig og glæde. Men lo hun endelig en gang, da brød det løs med rabalder som en eksplosion. Som faderen at frembringe nye ting end ikke drømte hun om, naturligvis, var overhovedet ikke håndsnilde som han; men hænderne selv sad godt nok på skafterne. Drengene

strøg hun af sig som i åndsfraværelse, – men betragtede ellers ikke uden alvorlig interesse deres voldsomme færd. Så åbent de lagde sig for dagen, skulle hun da lære deres verden at kende, når nu ikke *de* kunne læse i bøger om hendes. De skulle jo anderledes ud af sig selv, erobre verden med magt og skabe den om; men Gie *er* allerede i målet, det er hende selv der er verden, hun i den og den i hende. At betragte deres kræfters spil var fornøjeligt, lige så spændende som at kigge på et omhæget træsnit derhjemme, der forestillede en bjørnegrotte. Ja, bjørnegrotten var hendes, måske var den også hende: Lad undertvungne beholde deres frihed. –

Føjeligheden uden svig udgjorde allerede på forhånd hendes herredømme: tage imod og bære . . .

På vejen hjem ser hun en dag foran rådhuset lidt stimmel foran en nyopklæbet plakat. Den forkynder, at vore allierede venner, hjælpetropper fra Spanien, er at vente til øen. Ubevæget læser hun sig igennem landfogedens faderlige formaning til købingboerne om at tage vel imod gæsterne under den fornødne indkvartering. Hvilket vil blive godtgjort kvarterværter med 8 skilling for en nat og 16 for en dags fortæring . . .

Dette er undsætningen, forklarer lærer Lorentzen begejstret, retfærds sejr i vor tapre kamp mod det forbryderiske England: umennesker der ikke undså sig for at bekriige kvinder og børn, og lig gemene banditter stjal vor flåde og bragte riget til at vakle i dets grundvold . . .

Sandelig, englænderne forstod kunsten bedre end klodsmageren, da de dryppede deres syre i idyllen, så Danmark bekendte kulør!

Snart mange år igennem har købingboerne hørt og læst om Bonapartes glimrende fremfærd over Europa som en

fjern torden under horisonten. Lynnedslaget over København sidste år forfærdede alle. Men nu – nu strækker den store Napoleons krig sig frem til og helt ind i den lille gode stad Ærøeskøbing. Med syn for sagn er den her og nu; samme eftermiddag fik man se spaniolerne komme traskende ind i byen omme fra Østervrå, et halvt hundrede mand med slæbende skridt i en damp af støv og sved og surt lædertøj og under våbens og vognes vemodige raslen. Som militær betragtet virker de ikke overbevisende; skal de karle være os til værn!

Ja, denne mærkelige krig, af alle fædrelandshistoriens krige den mindst blodige og mest tilintetgørende, den mister her på Europas overdrev sin karakter og sine nuancer; den ligesom falmer i kulørerne, de falder sammen til næsten én og samme ubestemmelige lød af visnende magt. I sit kejservanvid sidder krigsherren i Paris og pusler med sin maskine, der er konstrueret til at svinge rundt med lange arme over det ganske Europa. Hvor vedholdende han end pirker til den og forsøger at sætte skub i armen der hænger ned over Spanien, vil den ikke ud over sit dødpunkt, holdt tilbage af alle kræfterne på den anden side . .

Det er satan til venner! skal ovre i København vor Konge have udtalt, dengang Briten på Rheden åbnede ild og tilbød venskab. Men er Napoleons venskab bedre? Hvem er ven og hvem er fjende, når vore våbenfæller snart æder os ud af huset! Skal de forsvare os eller skal de passe på os? Eller skal vi måske passe på *dem*? Nede på havnen står de og kigger så langt, når en engelsk chalup kommer roende omme fra *Bøssehage* og stryger forbi indløbet. Så langeligt står de og kigger om aftenen nede foran hotel *Harmonien*. Fronterne løber ligesom skævt ud i hinanden – som Ærøeskøbings gyder. Ifølge deres pålydende skulle Nørregade og Søndergade jo forløbe parallelt og aldrig kunne komme til at berøre hinanden førend på et punkt

i det uendeligt fjerne. Men så må netop vort Ærøeskøbing udgøre dette uendeligt fjerne punkt, thi i vor by løber de to stræder sammen i den lillebitte trekant, *Gåsetorvet*.

På Gåsetorvet slipper klodsmageren for spansk indkvartering; der er ingen kone i huset jo. Men genboens slipper ikke fri. Skipper Brandt kommer hjem den første aften med kvartérbillet til to. Ham fulgte samme antal små, trætte spanioler af regiment *Cataluña*. Snart kan man derinde fra Brandts høre – det er ikke til at undgå – en lydelig parlamenteren på vekslende tungemål, indtil madam Brandt har rangeret børnene og sålunde fundet leje til de fremmede. Så bliver alt roligt. På Gåsetorvet som i hele byen.

Det er en underlig verdenshistorie, denne her. Man skulle ikke tro det, – men også her befinder vi os i orkanens vindstille centrum. Denne købstad, der hviler i sig selv midt i det hele mellem syd og nord og øst og vest og krig og fred, også den er hjulets nav, hvorom det hele drejer sig, et af de små steder, hvoraf den store verden består, og som rummer livets kraft, den magtesløse. Byen, i en evig Gies lignelse blevet til ved hendes slags og hun ved den, er den uden fredelighedens tunge medskyld i al ufred?

Dagen efter er de to krigere derovre hos skipperens alle-rede herligt udhvilede. Men hvad skal de bestille mellem spisningerne, medens madam Brandt giver sig i kast med næste måltid? Hun vil ikke ha' dem i sit køkken! Straks de kom ud og foreslog snegle, blev gryden med grød sad hårdt på bordet; siden klirrer komfurringene helt ind i stuen som sabelraslen derudefra. De keder sig, de to ungersvende, og bliver ligesom lidt mindre spanske; hele dagen kan man ikke lege tyrefægtning pladsen rundt som skiftevis tyr og dræber. De bliver staldkåde og tillægger sig en til-

bøjelighed til at stå i døren og glane over efter genbopigen. Hvilket ikke huer Brandterne, den slags kan man ikke i vor købstad. Hvad er også en spanier borte fra sit Spanien andet end bare en fremmed, uvidende om landets skik! Disse uanstændigt gloende kunne jo ikke have kendskab til øens sæd, som var den at prøve sig frem i tugt og ære, når pigen lod sit vindue stå.

Men det gjorde ikke Egidia. Sigtet derovre fra gjaldt jo forvandlingstrinnet mellem barn og moder, det *hun* havde måttet overspringe. Når de to hvalpe gav lyd og udførte indviklede hundekunster, betragtede hun sceneriet uopmærksomt. Gie passer sin dont med nok endda at holde øje med, hun færdes i sit eget klima og blander sig ikke. – Og så alligevel. Her er hvad der skete, et optrin af verdenshistorie på Gåsetorvets lille scene.

Thi denne sidste fredelige plet i Europa bliver en skønne aften revet med ud i den store malstrøm; Europas aller-yderste flanke forvandler sig til et centrum: Madame Brandt mobiliserer sin skipper. Dette her kan man ikke være bekendt over for det gode genboskab, sådan vanære kan det Brandtske hus ikke bære.

Den tætte skipper plejer nok at kunne holde mandstugt på sin skude. Han får de to splejse for sig over aftengrøden og taler dem hårdt til på dansk og tysk og engelsk og dansk igen, under fagter og pegen træder han hårdt til i træskoene og taler sig op så vældigt, at fyrene må opgive at lade, som om de ikke forstår – og virkelig standser op over den gode grød.

Da bliver det Brandt for meget. Som kunne det være hans egne bådfolk, slår han skeen ud af hånden på dem, så grøden strinter. I næste nu er alle tre på benene. Nej, ingen knive trækkes, mord må ikke forventes. – Men skipperen har passeret sin grænse, *nu skal de ud!* Han brydes med dem, og det er ikke frit for, at madammen skub-

ber lidt på, hvor hun ser sit snit, på porten med dem!

Men de to hærfolk, de er jo ikke sene til at gribe lejligheden og få kræfterne brugt en kende. De stritter imod og indhyller begivenheden i vræl og vældigt gny som en tåge af herlig krudtrøg, der allerede spreder sig vidt over byen. Efter et hastigt sideblik til hinanden lader de sig trænge ud af stuen ved ægtefællernes forenede kræfter, ud i forstuen, helt hen til gadedøren. Nu gælder det, *nu skal genbopigen få at se!* I et vældigt snuptag løfter de skipperen op, selveste skipper Brandt, og sætter ham på gaden. Hvorpå det sejrende Spanien med vælde knalder døren i, men på Brandts træsko, hans solide højre træsko, den han lige akkurat havde nået at sætte imellem.

Ja, så endte det jo med, at han fik lov til at slippe ind, ind i sit eget hus igen og ind i stuen, hvor man stod og pustede af, – de to fyre, nu da de havde udladet sig alligevel lidt betænkelige foran hans faderskikkelse. Ja, det var det hele: krigen endt, krigen mellem forbundsfæller, den lille krig inden i den store, hvilket er ét og det samme; orden genoprettet på den Brandtske skude.

Opløb uden for på torvet havde postyret naturligtvis ikke samlet, enhver holder næsen for sig selv. Men snakken går og gør ikke hændelsen mindre. Og hvor begivenheden behandles, føles det ganske særlig pirrende, at – hvem af parterne skal man egentlig holde med? Had foreligger ikke, mordlyst mangler, det er en kraftsløs krig. Hvad der smagte købingboerne, var at overhovedet noget var sket. Krigen er kommet langt ud, helt ud til vendepunktet, dér hvor ondskaben svigter os for en stund.

Så nu er alle betingelser til stede for, at England på ny kan få sit heksebryg til at skifte kulør. Og straks forsvinder spaniolerne som ved et trylleslag. De stimer om bord i fjendens orlogsmænd for at ile deres skæbne i møde på hjemlandets jord: udslettelsen.

RYKKERSMEDEN

Ingen kendte hans rigtige navn. Han hed aldrig andet end *Rykkersmeden*, hvad så den benævnelse ellers kunne komme af. Ingen havde heller rede på hvor han var fra, eller hvad han engang havde givet sig af med; familie kunne der vel knap nok eksistere, skulle man tro. Men i sin tid må en eller anden have kendt til ham jo, siden han nu kaldtes sådan.

Når solen var fremme på himmelen, var han at finde på fattigstiftelsens brolagte gårdsplads sammen med de andre lemmer. Ud gennem forhusets mørke portrum kunne de se folk og vogne glimtvis passere forbi i en sollys gade, det var glimt af købstaden fremme i en nutid uden om dette indelukke af fortid: strømmen der iler forbi det stillestående vand i en inderkrog.

Når dagene blev tilpas lune, havde lemmerne for skik at anbringe sig i solen, hvor det kunne falde, i en større klynge. Ude på fløjene larmede de fändenivoldske af dem, enten de nu var fulde eller gale. Nærmere mod midten bevarede andre humøret mere stiltfærdigt under fortabelse i ungdommens bedrifter. De kunne sidde og fortælle i det uendelige – tværs forbi Rykkersmeden, ham kunne man alligevel aldrig slå et grin af med respekt at melde. Dér sad han som det urokkede midtpunkt, grublisérende og fortænkt.

Den kleine og skindmagre karl lignede alt andet end just en smed: snedker, skrædder, skomager, lige meget hvad. Ikke til at tænke sig *ham* med skødeskind og et hesteben klemt fast mellem lårene. Man må så tro, han dengang har været senestærk!

Rykkersmeden lod dem pjadre. Selv snakkede han al-

drig; men når han endelig sagde noget, tog han sig rigelig tid og gjorde vægtige ophold ind imellem som udslag af tungtvejende tænkning, forstod man, – hvorpå omsider hans ord faldt som et facit, dog fremsagt så sagteligen, at enhver begreb, al kraft var slugt af tanken bagved. Her lød forstandens røst, når stemmen knirkede tørt og ligesom rejste en støvsky efter sig, en i luften længe hængende fane af selvfølgelighed til skue for hver og en, der ønskede at gælde for at være ved sine fulde fem. Han fik det formelig til at knase mellem tænderne af virkelighedens skarpe sandskorn. Ham gik man ikke i rette med! Thi her mødte man autoriteternes autoritet frit strømmende fra en åbenlys forbindelse med hemmelige magter: han stod i ledtog!

Rykkersmeden var besidder af en *Cyprianus*.

At se til var besiddelsen nærmest som en ganske liden salmebog, en samling fillede blade, han altid bar på sig, – ingenlunde gedulgt, men vogtet over! De andre lemmer ville nu ikke have rørt den med en ildtang, endsige ejet eller haft den; kun glimtvis havde de observeret, at den var ene trykt med ildende rød skrift modsat en almindelig menneskebog. Og de havde vænnet sig til at se ham ligge i sin seng og vende heksebogen mod lyset og studere den hemmeligt, alt imens læberne gik på ham. Men så kom den i en fart under dynen jo! Fra morgen til kvæld og til næste morgen igen hang han ved den bog, og den ved ham. Udenadslæren lå ikke for hans alderstrin, hans eneste parate kraftord var *MAX*, *NAX*, *PAX*, hvilket udgør en formel for begyndere, hvormed næseblod stilles, men i praksis desværre kun sjældent er anvendelig som sådan.

Ja, den kleine smed var betroet det overordentliges byrde, og hans styrke til at bære den, som om den var selveste jordkloden, udgjorde hans krinklede og kranke form for lykke.

Ellers kunne han såmænd være ret fredelig, og da især

om aftenen – sådan er der mennesker der har det. Om dagen holdtes det for tilrådeligt at vare sig for ham, for nu slet ikke at tale om den onde morgenkvist; indtil højt op på formiddagen var han at behandle som et råddent æg. –

Hvem der også snart fandt ud af dette her, var doktor *Hübertz*. På forbivejen i al slags vejr stak han gerne et smut indenfor og tilså elendigheden, græmmede sig i sit stille sind, den ædle mand. I fantasien så han for sig, hvordan det kunne og burde være, og fik da også stundom de mest afsindige skaffet af sted til dårekisten i Eckernförde. – Så kørte han hjem, og når han ud på aftenen var færdig med patienterne, fik han stunder at trække i slåbrok og sætte sig til at føre journalen:

Ved årets opgørelse var de fattiges antal 115, til hvis forsørgelse blev anvendt af kirkeblokken, legaters rente samt repartition 695 rigsbankdaler, eller til hver 6 hele rbd foruden en femdaler til ligelig fordeling

Han dyppede gåsefjeren, men faldt i tanker, og måtte dyppe igen nogle gange. Så kom det:

Heraf ses, at de fattige er kun mådeligt aflagte. De søger altså deres underhold ved betleri, hvilket ikke anses for nogen egentlig skam, men mere for en ubehagelig næringsvej. Påtrængende er de fattige ikke til daglig; får de nej et sted, så går de videre. Kun ved de store højtider lader de sig ikke gerne afvise; da hjælper ingen snak. – Ærøboen rækker den trængende af et velvilligt hjerte, og skulle hos en og anden viljen mangle, så giver denne dog også for ikke at komme i folkemunde.

Henne i stiftelsen hændte det ikke så helt sjældent, at et køretøj ude fra landet holdt ind sent på dagen, gerne i vin-

tertidens mørke. Så var det Rykkersmeden, der skulle hentes til en ko.

Derude på en gård havde *manden* selv først prøvet med skorpionolie eller pestilensrod, dog sligt følte Rykkersmeden sig hævet over. I staldlygtens gustne skær stod han hos koen en god stund, tavs, og rådførte sig med *bogen*. Om sider udtrakke han en knoklet pegefinger med nøje sigte mod det syge parti, og messede med raspende stemme, der snart steg til rædsom skratten, trende gange disse fulddrægtige ord:

–*Agla. Aratis. Algor. Alga. Rismara. Agla!*

Bagefter, når han ved midnatstid blev fragtet tilbage, gik et par kålhoveder og en ende pølse med i bunden af vognen, og dagen efter lod lemmerne sig ikke mærke med noget, når de sammen fortærede de gode sager. –

Men den onde morgenstund, den fik jomfru *Holst* at føle.

Den enlige, ældre pige i hendes lillebitte arvede hus omme i Smedegade gik så sandelig ingen for nær. En duft af gemmeæbler svævede i hendes dukkestuer, dem hun bestandig holdt så skinnende som deres buede ruder ud til strædet. Når hun lidt over middag skiftede fra sækkelærreds forklæde til de hvide nystrøgne med stivede flæser, og satte sig hen til vinduet med sykurven, da hændte det jævnlige, at en og anden af byens unge koner stak indenfor med noget afkom ved hånden. Så havde barnet fået ringorm. Og jomfru *Holst* øvede sin lille gerning i det stille med fatning og værdighed, når nu endelig tilværelsen havde brug for hende. Herregud, det var jomfruens eneste talent.

Hendes særegne hemmelighed bestod i en færdighed til at foretage visse indviklede figureringer, dem hun tegnede i luften frem for sig med en pegefinger så runken, som var

den kogt i sæbevand. Hvorefter hun med samme, således indviede finger besmurte det præsenterede udslet med smørlage. Og mere hemmeligt var der så ikke, enhver kunne aflytte de tilhørende stærke ord, når hun fremsagde dem, fortættet i troen:

– Orm, er du derinde, da skalt du forsvinde – som kul i ovn og død mands ben under muld.

Formularen, videregivet gennem slægtled fra moder til datter, var hendes ægte eje. Desuagtet tåltes praktiseringen ikke af Rykkersmeden, thi formlen stod i hans Cyprianus og var hans.

Rykkersmeden nagedes. Han formåede at beherske sig ved dagens lys, men teede sig uroligt i sin seng en tid lang, inden han en nat hen på morgenstunden traf sin store beslutning: springet fra høveder til mennesker. Under heftig læsning afsendtes fra sengen hver eneste morgen giftige vredes-pile så vel som dødbringende tanke-lyn mod adressaten deromme i Smedegade. Men jomfruen var ham trods alt for stærk. Ikke fik hun faldende syge, og ingenlunde styrtede hun død om på stedet.

Nu tålmodighed, du indædte smed! Udholdenhed, seje gamling! Ingen har endnu set enden

Så en rå og vandkold morgen ved tømbrudstider, bedst som jomfru Holst står på sin trappesten og vrider gulvkluden op med grimet iskoldt vand rislende ned over hænderne, – da giver hun pludselig et stort gisp fra sig, idet hun rammes af et skrækkeligt hekseskud, så smerterne stikker i jag i jag lige over lænden. Og det var der ikke noget mærkeligt i jo.

Lige meget hvad hun siden gjorde ved det – ondet var ikke til at komme af med. Det holdt sig så længe, at det i forsommeren kom doktor Hübertz for øre. Han kiggede indenfor og forhørte sig. Den rolige, slanke mand stod i

stuen og måtte dukke sig, for at ikke hans silkehat skulle skrabe mod loftet. Inden han gik, skrev han noget op til hende, og siden lod han hende ikke slippe for varme omslag. Og en skønne dag, da jomfruen allerede var led og ked af alt det ekstra postyr, opdagede hun med ét, at smerten lige så stille var forsvunden.

Men det skulle doktor Hübertz nu nok alligevel ikke have gjort

Thi nu blev Rykkersmeden ikke god at komme nær, i stiftelsen var der slemt at være. Et sært tryk bandt og kneblede alt humør. Spændinger lå og knitrede. Når doktoren havde sin gang derhenne, måtte han vise sig ganske særlig agtpågivende. Og med henblik på smedens bedste turde han nu end ikke tænke på Eckernförde.

I lemmernes flok følte det allerværst fortærende, at Rykkersmedens rasende kræfter ingensinde kom til udbrud; indestængt buldrede de i dybet som ild under bjergets klippe. – For han kunne jo ingenting gøre! Udtømmende var det allerede at gøre springet fra køer til jomfru Holst. Men sejre over al videnskab på jord! Det rene afsind, nej tak! – Smeden opgav ævred, i forargelsen imødeså han martyriets stråleglans om sin pande. Men muligt kan det også være, at den sodede smedesjæl allernederst under alt det røgsværtede ejede en gnist, en svagt lysende funke af bevidsthed om doktorens gode virke blandt lemmerne. Hübertz var hadet af ingen jo.

Rykkersmeden måtte skikke sig i sin skæbne. Han burde også have givet sig tilfreds som almindelig troldkarl, han skulle slet ikke have attrået at blive hverken forbryder eller bespotter. – Smeden skulede til sin sidemand; når den gode strid blev ham for stind, puffede han stundom til en og anden, men mødte stramme læbers stumme bud: Doktor Hübertz lod man i fred!

Den næste vinter hænder det en morgen som så ofte, at der holder en vogn for lægens dør. En bonde er kommet for at hente doktoren. Hjemme har konen allerede i nogen tid kureret på gammelfar med tykke pandekager svømmende i smør, derefter med de lækreste og fedeste stykker flæsk. Da han stadig ingenting kan spise er der nu kun tilbage at få doktoren til at komme.

På den stive fjælevogn spændes doktorstolen tværs over fadingen i stramme læderremme for at bøde på den værste skumplen. Dér sidder han så i dagningens gus og slud, den lange doktor, sagte gængende i sine remme, hen ad de hullede ærøske veje, som han kender alt for godt. Når uro piner og river ham i skulderen, véd han, at vestenstormen er på vej ind fra Atlanten, senest i overmorgen arriverer den over Ærø. – Da de ved vejs ende hen på morgenen standser og han hjælper sig ned fra den høje vogn, mærker han pludselig et gyseligt hold over lænden. Og det helt og holdent uden fremmed hjælp . . .

For doktor Hübertz følger nu en grim tid. Patienterne skal passes, og de bliver det. Foruden pinen mærker han snart i ryggen folks blikke, og dertil deres tanker om doktoren som nok ikke kan kurere sig selv! – Det måtte stås igennem.

Så en dag hen på foråret tilser han atter fattigstiftelsens ormegård. I sovestuernes hørm beordrer han de vinduer op, der lader sig åbne uden at falde i skår. Da står rigtig nok det gode forhold på spil.

Her langt op ad dagen lå Rykkersmeden i sin seng og havde det skidt. Han stirrede vildt på sin doktor, da lægen satte sig ned, lidt akavet for det hold i ryggen, og ville slå en lille sludder af. Men det blev til en længere parlamentaren, stejle var de begge. Ja, hvor ufravigeligt høflig Hübertz end mente at måtte afslå, så blev Rykkersmeden hårdnakket ved sit. Først red han jo på den høje hest og

ligefrem truede doktoren med, at han både kunne og ville hekse hjem søgelsen fra ham. Men da det viste sig til overmål, at han ingen vegne kunne nå med den stivsindede doktor, ja så kom det til sidst dertil, at han bad ham så mindeligt, tryglede om lov til at forsøge sin evne og kraft, kraften fra Cyprianus i den rette mands hånd. Da måtte Hübertz slutte samtalen og rejse sig, fremdeles en kende besværligt.

Forresten: blot nogle få dage efter, da vor travle doktor undte sig en spadseretur i forårssolen, da forsvandt lændesmerterne så brat som de var kommet, og de er dermed ude af sagaen. – Men Rykkersmeden trodsede på sin kunst. Natten på den forårsdag lod han ilde i søvne. Da vågner han brat ved midnatstid og står straks op og griber den fillede bog. Så stavrer han hen til vinduet og står i det skarpe måneskær og blader og søger, og finder omsider. Under ledsagelse af sovestuens pusten og hiven giver han sig til at mumle. Med blikket, hver gang han tager øjnene fra den muldne las, stik i retning af verdenshjørnet, hvor doktorboligen befinder sig, fremmumler Rykkersmeden med en sidste og største udstrålings indre styrke sin mørke mesters ord:

Item jeg mener, at mange tage sig til at være læge, de det ej kunne. Thi haver jeg søgt lægedom. Om nogen haver den sot, som hedder Ad Guttam og han formærker, han haver fanget den sot, da gak til kirke med ét vokslæs og tænd det og hold det i din hånd og lad synge messe og tag en penning og giv præsten den og hold hvad du lovede, som du det formår og som præsten byder dig, du skalt gøre. Og da skalt du lade dig et brev skrive, at bære altid på dig med disse ord: TEPAL. GUTH. GUTTA. NITEAS. NE. GANEM. G U S P A S. Og med disse ord frelste mester Gisleberthus mange af den sot. –

Hvorpå Rykkersmeden begav sig tilbage i sengen og straks faldt til ro.

Tilbage står blot at berette om menneskesindets forunderlighed. Hin skæbnedigre nats overordentlige gerning blev Rykkersmedens bedrift over alle bedrifter, – at sige i hans egne tanker, dem han viseligt anså sine omgivelser som for lidet udvalgte til at kunne delagtiggøres i.

Helbrede en *doktor!* Som ej formåede det selv. Svimmelende, svimmelende tanke. Det vil forstås, at dåden måtte kunne mærkes på en mand som Rykkersmeden, mærkes helt ud i hverdagens almindelige system med livets små gøremål. Ja, smeden forandrede væsen på forunderlig vis. Sandelig, han blev født på ny.

I den resterende part af hans tilmålte dag efter den minderværdige nat heksede han overhovedet kun ugerne. Ovenpå sit mesterstykke følte han ingen trang, var blot helt og fuldt tilfreds i bevidstheden om sit eget kolossale værd. Og når det endelig en gang – som ren og skær undtagelse – endnu kunne forekomme, at han lod sig bevæge til at trylle, da skete det udelukkende og altid, altid kun til det gode. Han blev, så vidt som nu en rykkersmed kan det, hartad blid i omgang, havde endogså råd til at se gennem fingre med fællers fejl og mangler.

I stiftelsen blev der tåleligt, kan man sige, i alle fald i forhold til som det var før. Men ikke for det: årsagen gjorde ingen sig klar. De vidste ingenting, for de kunne jo heller ingenting vide. Under doktorbesøg passede smeden at stille sig i nogen afstand, hvor der skulle ses om ikke op, så dog hen til ham. Der stod han så, støttet på sin stok, og spandt i huldsalig velvilje, indtil doktor Hübertz jo måtte se at finde vej hen til ham! Når han da anskuede den spændstige doktor i hans fulde førlighed, da frydede Rykkersmeden sig til fulde over at eje og have og fremdeles at forvare en stor hemmelighed sammen med ingen anden end sig selv.

DEN FREMMEDE

Ja, den højsommerdag kunne man mellemgotti sige, at den store verden kom til vor købstad. Havnepladsen summede, sort af folk, vel hen imod de hundrede mennesker. Og flere kom til, da først skonnerten, det var *Coral* jo, kunne skimtes oppe ad Fyn til. Hun medførte, sagde man, en såkaldt *Buckra*, der nu kom hjem fra kolonierne med sine tønder guld.

Det var *apotekeren* jo, der ventedes hjem, på besøg hos sin moder skipperenken efter mange års fravær i det fremmede. Som ung tog han fra øen og læste til farmaceut. Så hen til Vestindien! Og dér skulle han nok være blevet som en hel lille konge blandt de sorte, efter hvad man sagde, over en ø så stor som den han var rejst hjemmefra. Rygtet ville desuden vide, at han havde taget sig en kone blandt de indfødte og med hende havde avlet en masse børn. Det forlød videre, at de med sig hjem havde en af *de vilde*, ventelig nok i bur eller smedet i lænker, for sikkerhedens skyld belagt med jern forhåbentlig

Hvad dengang byen egentlig vidste om verden, var hverken mere eller mindre end hvad købstadens mange søfarende kom hjem og fortalte – frasagn det hele. Fremmede mennesker så de hjemmeboende aldrig jo, så afsides øen var beliggende.

Nå, vandfladen derude mellem øerne lå og bredte sig i solblankt vindstille, som om man kunne spadsere hen over den. Men langt om længe kommer da *Coral* så sagtelig glide og nærmer sig, så man kan begynde at skelne. Da øjnedes derude på dækket først en høj, svær herre i hvidt tropetøj, med gråsprængt skæg som et spadeblad så bredt

over brystet, han stod hele tiden med en marinekikkert for øjet og stirrede ind mod land.

Omsider sker det så endelig. Det sorte skibsskrog glider ind langs molen og går i stå efter færden. Mængden har allerede delt sig i to for at lade en allé åben, derfra hvor familien træder ned på kajens stenbro. Det lader til, de kun har ét af børnene med. Apotekereren ser så glad hen over forsamlingen, da han hjælper en ung, fin dame ned på brolægningen, en sorthåret, gyldenhudet frue. Silkekjolen fører hun nænsomt fri af bolværkets tjære, under kniplingsparasollen falder skyggen elfenbensgrå over store, mørke øjne, hun smiler så venligt. Det må være hans hustru, apotekerfruen. Hvad tænker sådan en verdensdame mon om vor købstad?

Bagest kommer barnet, en bleg, sky pige på vel en halv snes år, med moderens spillende øjne. Hun holdes i hånd af – en skinbarlig niggerkvinde, selve den vilde altså . . . det er et syn! Godt nok har da gespenstet tøj på raden som vi andre, tilmed hovedtørklæde næsten akkurat som øens koner og piger, blot bundet en kende anderledes i knude, ja det er et syn . . . Åbenbart er væsenet afrettet som en art barne pige.

Der hilses i inderkredsen. Og smiles og nikkes. Alle kigger længe efter dem da de vandrer langsomt lige op i Al-gade mod byens stateligste bolig, skipperhuset med to høje karnapgvale over tre stokværk. Bagest kommer den sorte skabning, akkurat som ved fastelavn en maske som nigger-tøs i optoget gennem gyderne. – Men her er sandelig en vaskeægte neger i vor købstad, hendes hvide øjeæbler ruller, tandraden gnistrer helt ind om hjørnerne på gebisset; tavs forsvinder hun som den sidste ind bag karnaphusets nyskurede gadedør.

I tiden derefter fik man adskilligt at opleve. Nu sås negerinden ofte på gaden spadserende med det lille pigebarn sådan uden videre, mellem to rader gadespejle. Lige i begyndelsen trykkede vore egne børn sig en smule jo, men snart sluttede de op bagved, indtil de kom i lav med barnet, den lille ængstelige pige som ikke længere modstod dem. Så kunne de alligevel godt nok med hinanden, viste det sig. Børn er børn jo, lige meget hvorhenne.

Efter som det nu plejer at gå her i verden, skulle det have ført til, at de voksne kom i snak også. Men her holdt det hårdt, selv om det mørke menneske smilede til folk så venligt og værdigt som apotekerfruen selv. Thi hvorledes forene, hvad man i skolen har læst, med det man ser for sine egne øjne? Det ville ikke hænge sammen. – Træsnittet som havde fulgt skolens lærebog gennem slægtled: KA-RAIB-KVINDE, viste en nøgen dame i positur som under forevisning på et marked, slående ud med højre arm, medens venstre hånd bar en art spånkurv, formentlig med henblik på menneskekød, og samtidig som i åndsfraværelse førte en løvrig kvist til dække for hendes blusel. I øvrigt sås figuren besnøret med perlerader her og der, samt øverst oppe hovedet tegnet for lille til kroppen og friseret à la modereklame af hjemligt tilsnit . . . Så fremmedartet var endnu det fremmede, at opfattelsen, fordi den kun kendte hjemlige mønstre, ikke kunne ske. Så man vil kunne forstå, at stillet overfor *Sorte Nana* havde vor købstad behov for adskillig justering og ompostering og anden indre bevægelighed

Snart hørte *Nana* hjemme i gadebilledet, en langlemmet pige af smidig rejsning, gyngende i gangen som en sømand når hun kom gående, rytme altsammen, over alle hendes bevægelser en levende ro. Åbenbart følte hun sig allerede så godt som hjemme her og nu, kiggede sig frimodigt omkring og sugede til sig.

Hun kendte jo hemmeligheden, som var forholdt hjemmefødsningerne: at den store verden består af små huller, mennesker og huse allevegne; de nærværende omstændigheder genkendte hun fra sine egne fjerne. Lå ikke Lange-land, Ærø og Tåsinge ved hinanden i havet ligesom hendes egne tre øer derhjemme! Og her som dér danske gadename, små aviser og dybe buk for embedsmænd. Men beriget genfandt hun sin tropiske hjemstavn i tanken om, at Sct. Thomas' havn vendte ganske anderledes ud mod verden end den bortgemte småstad her . . .

Men selvfølgelig frøs hun gudsforbarmeligt i vor ulumre sommer, til hun fik indstillet sig på vejrets bid og kom i beklædning i henhold til klimabet, en omkalfatring der gjorde hende om end i en spændende nuance, næsten ærøsk at se til.

Det skulle vise sig, at ud over sit kreolske kaudervælsk vidste hun at klare sig på et slags dansk hjembragt hjemmefra, og nu for hver dag forbedret. Således fremgik, at *Apotekeren* havde ejet hende fra lille af, og havde ladet hende sidde i skolestuen, når guvernanten læste med deres egne børn. Inde hos købmand *Winther* spurgte hun en dag efter apotekerens vidtberømte arkanum. Det kendte de ikke hos købmanden. Men hun fik ham skam til at indforskrive fluidumet som det fineste og meget, meget bedre end *Ths. Hassel's Bay-Rum* og lige uovertræffeligt, foredrog hun, til hårvask som mod migræne, rheumatismus, halsbrand, forstoppelse som mosquitos samt som maveomslag imod søsyge. Købmand *Winther* mægtede ikke at unddrage sig den lysende venlighed i hendes faste blik, han bestilte straks tre dusin. – Og hende på apoteket måtte medhjælperne høre på, hvorledes man gjorde dette og hint hjemme i Prinsens Gade, hvor hun plejede at give en hånd med i officin og skranke, når verdenshavets sejlere løb ind i Sct. Thomas' havn og apoteket fik travlt.

Første gang hun stod hos købmand Winther og betalte et indkøb, bemærkede de omstående, at hun i sin højre håndryg var stemplet som med en rund dukat, en rødlig, svullen ring dybt i kødet omkring et par utydelige bogstavtegn, det gamle brandsår ville ikke læge. Ingen lod sig mærke med noget; først et stykke tid senere, da hun og byens andre piger havde vundet hinandens fortrolighed, fik veninderne hendes lille historie:

Så at sige født i fangenskab gik den lille med i handelen, dengang apotekeren straks han kom derud købte moderen til huslig brug i køkkenet. Men senere forhindrede ingen, at hun blev ét med familiens første barn på sin naturbestemte plads. Og derefter faldt det ligetil, at hun passede de efterhånden følgende. For to år siden, vidste hun at berette, da væmmelige oprør ulmede og flammede rundt i Hans Majestæt Kongens riger og lande, da havde også sukkerslaverne ovre på Sct. Croix tilrevet sig frihed og derved gjort også Nana og alle hendes jævnunge frie, vidste hun nok. Det var forfærdeligt at se røgskyerne ude over havet derovre fra øen med de vilde mennesker. *Massa Peter*, den stakkels, stakkels generalguvernør, brød helt sammen, ja hans frue døde af sorg Men bemærket nogen synderlig forskel siden, det havde hun nu ikke, nej – hun havde altid været og var jo altså fremdeles *hos Apotekerens*, i hjemmet, deres allesammens

Ja, før som nu befandt Nana sig, som man kunne se, i intern balance, hvis andet navn er frihed. Og sin frihed havde hun jo allerede brugt til at binde sig. Kan vel vi andre andet?

Men brandsåret på hendes hånd da? *Well*, smilede hun det blot hen . . .

Hvordan kunne det ske, at denne unge frugt af århundreders bestialske underkuelse – ofrene for den kapitalfidus, at *vold*, fordi den er gratis, afkaster fineste profit, –

at hun ikke kendte til had, harme, bitterhed, eller blot fortrykthed? Hvordan *kan* det ske?

Dersom man anså hende for blot en overløber som havde hyttet sig, da tog man fejl af Nana ved at tillægge hende *raison*. Et tyende, levende lykkeligt på herskabets lykke, var straks nærmere på, men dog ikke den rigtige forklaring. Hun var bare, i sin usle stand og på sit lille sted, på jævnhøjde med alle andre sole i universet; i sin fuldstændige uvidenhed derom hørte hun til hine Historiens sjældne blandt kunstnere, forskere, kurtisaner – de fritvoksende enere uden præg af klassestemplet, alle de fåtallige som blot ved at være dem de var, brød de første huller i muren mellem trælle og herrer, uden anelse af program om at forcere den trange åbning i broderflok. Selve ordet *nana*, forstod man efterhånden, var blot den almindelige og fælles betegnelse for en indfødt barnepige. *Vor* Nana var i navnet, artsbetegnelsen forvandlet og forædlet til hendes personlige ejendom.

Så en dag hænder det på gaden, hvor hun går, at hun ser *landfogeden* et stykke borte. I følge sædvane smøger han efter maden sin tobak en stund i det fri, og kan da fås i tale af alle og enhver, sådan da. Nu standser han *Christer Neilsen* og siger lige en ting til ham han skal huske, idet han akkurat så længe tager den halvlange buksboms fra tænderne. Christer går jo på stedet i gang med at skrabe så fint som nogen hofmand, den arme jankeballe. På *landfoged Carstens* sås det meget vel, at han – bevars, i al jævnhed – engang havde været enevældens svorne mand, ihændehaver af sin nådige konges huldeste gunst, ja af Allerhøjstsamme engang opfordret til at komme over til Kongens København og blive hans minister. Men tale med alle, det kunne han ligefuldt, og gjorde han gerne.

Da nu landfogeden har talt færdig, bukker Christer sig baglæns fra ham og iler videre ned ad gaden, hvor Nana kommer slentrende flot lemmedaskende i sin gangart, ude i ærinde for fru. I det øjeblik, de passerer hinanden og Christer ikke véd bedre end at lade sig selv forsvinde i et blik ud til siden, da findes der ingenlunde medynk i hendes øjne, de elsker ham bare sådan i forbifarten, og da hun straks efter er nået hen på højde med Carstens, da får han naturligvis hendes uforandret samme faste blik, ligesådan i al venlighed. Og Carstens, den rare mand, ja han hilser, og belønnes med hendes genhilsen. Så vender han sig halvt og bliver stående og kigger efter pigebarnet . . . Indtil han tager sig i det, bliver landfoged igen og fortsætter nedover stenbroen i sin pulsende røgsky . . .

Eller dengang madam *Troest* fremkom med sit ufor-glemmelige udbrud!

Denne hendes ofte erindrede ytring faldt midt under *den patriotiske borgerfest*. I anledning af sejren over de oprørske hertugdømmer stod hotel *Harmonien* på fire gloende pæle den aften, da festen afholdtes for fyldt sal. På første række apotekeren med frue, samt landfoged Carstens og de øvrige embedsmænd med deres koner i stiv stads. Først er der taler for Kongen og Fædrelandet, til sidst polonaise og bal naturligvis. Men ind imellem passerede aftenens højdepunkt: de unge spillede dilettant. Nana var med, derhjemme havde hun før været med til sådan noget. Nu viste byens unge mennesker sig, kække om end ingenlunde uanfægtede, i det ene tableau efter det andet, alle efter langvarigt slid indrettede af lærer *Baudix*. Man personificerede, yderst velpassende til lejligheden, Dannerkongens riger og lande, snart enkeltvis, snart samlet i symbolske opstillinger, det vil sige at de unge mennesker figurerede i diverse attituder med kornneg og dannebrog, river og forke og sav og høvl, endskønt formummede i nationale folkedragter

dog hver især genkendelig for de skarpsindige nede blandt tilskuerne; det var just det, der var spændende.

Forestillingen gik, således som *Avisen* rigtig beskrev den, flinkt over de skrå brædder: den norske jente står grædende halvt ude i kulissen, en holstensk karl lader opgivende sin truende knytnæve synke i afmægtighed, Fyn, Færøerne og Island, det er der altsammen, – og dér står så til allersidst midt på scenen og helt alene, i den ene hånd et lille dannebrog og i den anden et mandshøjt knippe forestillende sukkerrør, fremhævet af bagtæppets antydning af palmer og omridset af højdedragene omkring Sct. Thomas' by og havn . . . dér står altså en åbenbart sortsminket dilettantinde og er: *Vore vest-indiske Trope-Kolonier*.

Og midt under det korte blikstille medens synet synker ind i forsamlingen er det så, at den gode madam Troest læner sig, så den sorte silkes knitrer, over mod ægtefællen skrædermester og deputeret borger Christian Troest og hvisker, så det høres ud i salens fire hjørner:

– Jøsses, hvem er det dog de sådan har sværtet sort!

Hvorpå hun helt forglemmer sig, og af fuldeste hjerte udbryder:

– Men Gud dog, nu kan jeg se det. *Det er jo vor egen Nana jo!*

Da bryder applausen løs, brager videre og vil ingen ende tage, borgerskabets hyldest slår sammen om den mørke, strålende pige deroppe, som står og tager imod på værdigste vis. Hun er hjemme her – her som dér og alle vegne.

Den næste dag oprandt så afrejsens stund. Der var stemmel på havnen af alle veninderne, hulken og fortabthed i klyngen hvor Nana gik fattet fra favn til favn, indtil hun steg om bord uanfægtet vinkende, for derpå i en eftertid at forblive et stolt minde i købstaden fra konernes de unge dage.

CHRISTER

Engang lå købstaden og trak tov med staten en 15–20 år igennem for at få dampskibsforbindelse til øen. Det var som at slå i en dyne.

Til sidst måtte vor rigsdagsmand gribe til at true dem med, at øen ville løsrive sig og gå tilbage til Hertugdømmerne. Se det hjalp jo. Der kom gang i dampskibsselskabet, de ordnede det sådan, at de fik fast indtægt af posttransporten.

Den gamle, åbne postsmakke havde jo så udtjent. Mandskabet blev afmønstret og måtte gå i land alle tre, blandt dem *Christer Neilsen*. Nu var han også ved at være til års, og for den sags skyld havde han heller aldrig været sådan rigtig sømand. Han kom inde fra Bregninge, faderen var vist daglejer og døde fra drengen, af tuberkler jo, dengang knægten stod konfirmand. Det var lige som om Christer aldrig kom videre efter den dag. – Men en flink dreng, det var og blev han alle sine dage, tjenstvillig og hurtig til hver en tid, så at man næsten måtte floves over ham; for med alt det fik han jo ingens agtelse, – hvem skulle have lært ham det?

Ingenting havde han lært ordentligt, den sølle jankeballe, han blev bare kostet fra det ene til det andet. En overgang gik han ned til teglværkerne i Egersund, men kom hjem igen efter et par år og snakkede da et sprog som bænkevælling, indtil det fortog sig. Så en del år trak han kreaturer. Som han da kunne mase og svede med at hive og skubbe og løfte, når et hoved skulle med smakken over, eller et par får med benene bundet sammen skulle smides om bord.

Det endte med, at han selv gik om bord og blev båds-

karl, bonde til søs i samfulde nitten år. Det passede ham ret godt; her på båden var det tilladt at være hurtig i vendingen. Hans emsighed kunne holde ham varm, selv når alting isede til. Ingen andre fik lov til at sætte eller stryge splitflaget, han var alle vegne, immer med en dryp under næsen at snuppe op.

Båden havde jævnlig en passager eller to med over. Hvor de sad på en tofte og krøb sammen i kulden, vidste de fra tidligere, at man skulle vare sig lidt for Christer: han havde det med at fledføre sig ind på folk på lige fod og mene sig sjælen i det hele. Under de mange års enegang med kreaturer ad øde landeveje havde han aldrig dannet karakter til at kunne holde på sig selv mellem folk, det var lige fra den ene grøft over i den anden. Bådfører *Fich* lod det ske, han vendte blikket mod vigtigere anliggender forude i vejr og vind og holdt sin kurs med tanker på *posten*: to breve til købmand Jørgensen og ét til justitsråden, alt forvaret i hans kavajlomme. –

Som nu Christer gik i land, måtte købstadens folk snart vænne sig til den trinde mand med hvide skægstubbe hele vejen rundt omkring et rødt barneansigt, når han skramlede hen ad gyderne og bød sig til, hvor han kunne, med ærinder og småhjælp, fra gry til kvæld så overvættes munter, at det kunne virke en kende pinligt, tænk at holde sig tilværelsen fra livet på den måde! Christer var *tro*, det er sandt nok, men tro over hverken lidet eller meget, thi han var intet betroet, han var bare så parat, så parat til at være trofast så at sige lige ud i luften. –

Ind iblandt faldt der en mellemmad af her, og dér en aflagt skødefrakke. Og nede på havnen var der altid brug for en hånd. Det gav en skilling, stundom natteleje i en båd, indtil han fik logi hos gamle madam Kleestrup i hendes baghus. Kammeret holdt han ret sirligt at se til, når

man blot holdt vejret og ikke så dynen for nøje efter i sømmene. Sengelinned forelå ikke, derimod læsning i overmål, *Rocambole* og lasede føljetoner. Dér sad han en vinter og opfriskede gammelt kendskab til at skære skeer med salg på sommermarkedet for øje; det var spiseskeer i *benved*, dem han gned mod sin fedtede næse og polerede glatte og blanke med fingrene; til benved er næsefedt det bedste. – Men det viste sig jo, at den spekulation kunne ikke blive til noget.

Huslejen fik han altid fremskaffet, en krone hver fjortende dag. Det skal vides, at Christer siden tidlig ungdom havde *sparekassebog*. Engang var den oppe på over hundrede kroner, nu henstod godt og vel 31, som var gode at have i ryggen på vej til hans inderligste mål: i jorden kvit og frit – uden at begravelsen lå nogen til byrde. (Det var ikke til at forudse, at sparekassen skulle gå rabundus med hans penge.) I sin tid fik han rigtigt omvekslet fra rigsdaler til kroner, men endnu vågnede han undertiden op om morgenen til et evindeligt regnestykke vedrørende 89 øre, som dengang kom sparekassen og ham imellem. Ikke at Christer indlod sig på at gøre vrøvl, – men til regning havde han nu altid, inden for afstukne grænser, været god.

I sin opvækst, dengang fordringsløshed endnu var menigmands dyd, havde han ikke fået lært at håndtere utilfredshedens brækjern. Hans livs lykke sprudlede af erfaringen om, at han var i stand til at *klare sig*. »Klare sig« var hans livs bedrift, kun sjældent gik den kække mand op på borgmesterkontoret til justitsråd *Wulff* og fik uden parlamentaren udbetalt en krone af fattigkassen. *Wulff* kendte ham godt nok til at påskønne sjældenheten af hans besøg, her blev ikke slået plat. Ellers var det jo skik blandt gamle mennesker at tigge, hvordan skulle de ellers *klare sig*? Det havde Christer aldrig nødig, *han* drak ikke sine penge op!

Hans træskoklamp hen ad gadernes stenbro hørte til byens kendte lyde. Øjnede han ovre ved den modsatte husrække et kobbel drenge, satte han straks derover i løb med frakkeskøderne for vinden, den sortblanke kasketskyggened i panden. Over rendestenen i et spring, og straks ét med klyngen. Og drengene, de råbte aldrig efter ham som ellers efter byens originaler. Han var en af deres egne, med taleret på lige fod, nu da han glemmer sig under klyngens hørbare drøftelser af rejefangster og påskelørdags æggekogning ude ved stranden. – Når Christer talte, gabede han unødigt højt; der sås hans tunge stride den svære strid. Nu manglede han jo også en del tænder; det hørtes på talen, at han ikke var god til at tygge sammen om ordene.

Også konerne kom han godt ud af det med. De tænkte på, hvad hans moder i mulde ville sige, om hun så ham sådan, og blev så moderlige overfor ham. Pigerne løftede han ikke øjne til. Ja, *Christer* og så *Istap*, købmand Brandts hvide nordbagge, de var kendt af alle og vellidte, hvor de gik omkring i gaderne. Ingen havde nødig at tage sig i vare for dem – men til gengæld heller ikke at vise dem agtelse. De var ikke *regnede*.

Men der bestod alligevel den forskel, at Christer ikke var en nordbagge jo. Så man kan nok se, at dette her ikke kunne blive ved at gå, for byens skyld. Man måtte se at få ham væk fra gaderne, i det mindste ved dagens lys. – Der faldt ord mellem konerne, derpå mellem deputerede borgers koner og deres ægtemænd, og derpå mellem de deputerede borgere. Og da *Avisen* fremholdt, at der var for lidt lys i gaderne, når ikke – som den rigtigt skrev – Guds lys tittede ind, så skete det da en skønne dag:

Christer kommer klamprende op ad Vestergade, promenerende en mavebæltecigar for fuld damp, nytændt gave fra købmand Brandt på hjørnet. Da står justitsråd Wulff foran ham. Christer smider straks på stedet cigaren fra sig på

gaden, samler træskoene og stiver sig, hænderne ned langs bukserne. I vinduesspejlene viser ansigterne sig inde bag pelargonierne.

– Vi har tænkt, siger Wulff og puster gløder af porcelænsbiben og klapper sølvlåget på igen. Vi har tænkt, du kunne passe byens nye petroleumslygter. Du kan gå op på rådhuset og få instruks og mundering.

Sådan begyndte Christer Neilsens nye vimmelskaftede tilværelse. Her går han nu fra mørkefald, den travle mand, i fodlang kappe med sin stige, ingeniørlunde lydløst gennem købstadens nat og passer lygter, passer og plejer lygterne, skruer op her og ned dér, fra rådhuset forbi kirken hen over torvet og ned ad Vestergade. Forbi apoteket ned til havnen og op ad Brogade, i zigzag gennem byens gyder og stræder.

Ved aftenstid fremstår der en forunderlig ny by for ham, gaderne bliver så rummelige, når der tændes lys inde i stuerne og husene åbner sig som transparente, så han kan se langt ind i dem med deres hjemmeliv. Han er med i det hele, og på samme tid uden for det hele, således som det er hans tilskikkelse, nu har han byen for sig selv og den er hans. Ved sengetid, når folk slukker lys og ild, bliver kun tilbage skæret og larmen fra *Kap Horn* og *Stjernen* og *Limpotten*, hvor brændevin, rom og cognac står fremme til fri afbenyttelse for ti øre. Christer går nu aldrig derind; dér sidder de voksne: håndværkere af borgerskabet. Hvordan bærer man sig ad blandt dem?

Der skulle slet ikke have været noget i vejen for, at Christer skulle kunne få sig nogle gode timers nattesøvn ind imellem; de nye lygter var garanteret at kunne brænde det meste af en nat igennem på én påfyldning. Men snart

viser de sig ikke lige duelige alle sammen, de skal kendes hver og én, så forskellige arter de sig. Så oser de, så utter de, værst i uroligt vejr, og næsten ikke til at styre når det stormer. En af dem driller ganske særligt, vægen brænder skævt, lige meget hvad han stiller op med kalorius, den må bestandig reguleres og haves i tanke. – Det er de nymodens rundbrændere til stenolie, de er mere brandfarlige end tranlamperne før dem. Der skal vogtes på, at de ikke eksploderer, lufttilførslen skal hele tiden være tilstrækkelig til flammesprederen. Her og dér og alle vegne har Christer travlt med sin stige.

Ud på natten er han ganske alene om sin by, alene sammen med *Gravsoen* og *Helhesten*.

Ja, hvad skal man tro?

Gravsoen, den var jo utyasket, der viste sig, sagde de, omme ved alleen ud til kirkegården. Så varsler den sorg for hvem den møder. Og det skal såmænd nok passe. Der er jo altid en eller anden, som går hen og dør, og hele byen er i familie med hinanden. De fortalte, at den en vinternat rendte ind mellem benene på en snedker, der var på vej hjem fra *Limpotten*. Den skal have fået ham op på ryggen og fór ind ad en port med ham. Dér blev han smidt af, og fandt sig selv liggende på stenpikningen.

Noget nær det samme fortalte de om *Helhesten*. Den er et dødsvarsel. Den høres når nogen skal dø, så kommer den. Så kommer den med larm som en hest hvis sko hænger løse, klamprende ned gennem gaderne, humpende på sit eneste bagben, der er tykt som en stolpe. Undertiden ses den i Sluttergyden, som oftest inde på kirkegården – om natten begribeligvis. Der er endda nogle, som påstår, den mangler hovedet. – Sådant hændte det en nat, at en mand mødte den i gyden. Han kunne ikke forklare hvordan, men han kom altså op og ride på denne her hest. Den stejlede byen rundt med ham, op ad den ene gade og ned

ad den anden, indtil den langt om længe standsede af sig selv oppe ved rådhuset. Dér kom han af og bandt den ved et lindetræ i gaden og gik ind til sig selv og sov, oven på den historie. Men næste morgen, da han kommer ud og vil hente krikken, da ligger der tilbage i grimen bare en usselig stump høvlspån!

Se nu: alt dette djævelskab gik Christer Neilsen ganske alene sammen med hver nat. Og han skulle så have været den nærmeste til at gøre sig fuldt bekendt med det. Men han opdagede aldrig en smule, det *han* kunne se. – Nu *skulle* de jo eksistere, både soen og hesten; så han gjorde sig naturligvis al mulig umage med at kigge godt efter dem. Mange gange, når der indtraf et dødsfald, forsøgte han at få det til at passe sammen, – om han skulle erindre sig, at de overnaturlige havde været der og havde vist sig omkring ved den tid eller lidt før. Men nej, han måtte undvære den oplevelse at se dem og kunne bevidne dem, han manglede *gaverne*, det måtte erkendes.

Muligt bidrog det også til hans mangel, at han røgtede sit ensomme hverv så inderligt. Nu formede ansvaret ham til den rigtige og endelige Christer Neilsen. Gennem årene bestandig mere krukskuldret blev han efterhånden ét med gerningen. Han var sin dont, og hans dont var ham. Nu endelig skete Christer, ja han skete, og fik sin virkelighed. –

Men på samme tid af døgnet kunne rundt i byen en og anden sovende vågne op af en slem drøm og komme i tanke om nattens gespenster der ude i det tomme mørke. Da følte det lunt og lykkeligt at putte sig ind under dynen og slumre ind i troen, – putte sig væk fra det hele i troen på de fjerne, der færdedes i tomheden og fyldte den: Gravsoen og Helhesten og Christer Neilsen.

BRØNDEN

Den forårsaften oppe på torvet, da den frygtelige ulykke skete, vil aldrig kunne glemmes af dem, der oplevede den.

Først må fortælles, at købstaden havde stået uden heks nu i smertelig lang tid. Ja, netop *heks*. Og det tør siges lige ud nu, da beretningen tør klæde i ord, hvad dengang hver eneste af købstadens knap halvandet tusind sjæle kun nødtigt slap uden for tændernes gærde.

Det var gået sådan til, at madam *Kielertz* gik hen og døde i sin høje alderdom – som folk skal have lov til det jo. Stille og fredeligt, sagde de, men uden at efterlade sig nogen datter. Det vil nu da sige: døtre havde hun nok, men de var rejst fra øen alle tre, – og sønnen for den sags skyld sejlede jo på Norge som hans far før ham, indtil han gik ned. – Men et par af pigerne kom da hjem og ordnede til begravelsen. Huset fik de senere solgt til den nye telegrafassistent; det var det kønne seksfags dér hvor Smedegade runder, skrås over for fattigstiftelsen. Nu står det i lys reseda mellem stolperne; dengang var facaden malet grå over det hele.

Det blev en stor begravelse. De bageste af følget slap ikke ud af kirken, før de forreste efter ligvognen allerede var ude af byen og halvvejs til kirkegården. Ude ved graven stod alle de mennesker og klumpede sig, med ansigterne lukket om alt det gedolske der summede inden i dem. Dengang og siden hen var dyb tavshed tilstrækkelig til at bekræfte dem selv og hinanden i et fællesskab af stærkeste vished. Ej heller vil man risikere at bestride andres tro, og da slet ikke når man deler den, mer eller mindre.

Man kan spekulere længe over, om madam *Kielertz* imedens hun levede selv vidste besked, den propre og rap-

pe kone med immer alvorlige, skinnende sorte øjne, hvis blik gik så lige på og forblev så levende indtil det sidste. Nu får vi det aldrig at vide. – Men hun skal nok alligevel ikke have været helt af de gode.

Vi befinder os ikke i Middelalderen. Langt fra. I vor tid brændte man ikke hekse på bål, hverken for at se troen på deres hemmelige kræfter flamme op og lyse over købstaden som dens vartegn – eller for at brænde overtroen ud som med glødende jern i et betændt sår. Forlængst var forbi de mørke tider, da man straffede hekse på deres krop. Men begribeligvis svigtede folk da ikke fædres og mødres overleverede tro, kun vidste man at holde troens genstand udenfor, nemlig madam Kielertz. Folk holdt sig fra hende. Men hverken for meget eller for lidt; så kunne hun på sin side, om hun ville, opfatte som agtelse, hvad der bestod som frygt. Kun med frygt kan man ære de farlige magter, som skænker et udvalgt menneske kraft til at øve den ondskab, vi andre kun tør være mange om.

Derfor havde købstaden siden arilds tid altid måttet have sin heks, endnu gemte sig i enkelte gamle hjerner forvirrede stumper af dunkle sagn om en ung jomfru, som en forårsaften med strikke om hals blev sænket i mosen syd for byen, hvor nu Østergade ender.

Som nu den efterfølgende vinter skred hen, blev det mere og mere mærkbart, at alting ikke var, som det burde være. I mændenes tale fik Fanden meget at bestille. Der viste sig en tilbøjelighed til unødigt hastværk, foretagender udtænkes og blev aldrig fuldført, en tom travlhed besatte byen. I mangt et køkken blev brødet ikke ordentligt bagt, terriner faldt ud af konernes hænder, bedst som de stod; man vidste knap råd, når børnene blev bidt af hunde eller

sparket af en hest. Frem af sindenes afkrog steg købstadens fælles angst, den forborgne, gamle frygt for ildsvåde. Og værst af det hele: det onde tog aldrig skikkelse, folk måtte bære det selv. Så det tyngede jo. – Og så kønt det henne i kirken lød, når gode provst Clausen stod oppe for alteret og forkyndte syndernes forladelse ved Jesu Christi blod, så hjalp det dog kun lidet. Man følte det ene fornødent at få anderledes hånd i hanke med byens sag.

Så endelig, hen på foråret, begyndte det onde at tage form sådan ganske, ganske lidt efter lidt. Først blev børnene så uvorne i skolen, lærer *Baudix* havde ikke gode dage. Men han fik dog held til at værge for sig, så skylden ikke satte sig på *ham*. Det næste tegn viste sig, da *Magdalene Tilemann*, købstadens kønneste pige, i hvert fald en af de kønneste, ja hun smilede altid så mildt og beskedent og var vellidt alle steder – det næste tegn viste sig, da *Magdalene* begyndte at lægge sig ud. Det gik mærkværdig hurtigt til, som hun dog svulmede op og blev rent ud sagt uformelig på alle leder. Så slemt synede det, at hun måtte tage vejen om ad *Baggårde*, hver gang hun gik i kirke med sin mor, altid med en stor sort paraply slået op over sig. Man sagde, der havde ligget et stykke chokolade på bænken, dér hvor hun plejede at sidde nederst i kirken. Det havde hun taget op og spist. Og hvem havde så mon anbragt det dér?

Se nu: helt nede ved kirkedøren sad gerne lemmerne fra fattighuset omme i Smedegade. Ved hjælp af denne muldne stiftelse havde købstaden gennem menneskealdre i fortsat tro på sin almindelige godhed vidst at anbringe en snes mennesker af det fælles præg, at samtlige var lidende af sygen, hvis navn er alderdom i dens mange og forskelligartede udslag, afsind ikke undtaget. Lemmerne så sig jo frelst fra noget værre og var såmænd godt tilfredse, blot mændene fik deres brændevin og kvinderne deres kirke-

gang. De sad gerne en to-tre stykker nederst ved døren og voldte ikke større gene i salmesangen, end at menigheden havde kunnet vænne sig til det.

Den tyngende u håndgribelighed begyndte at antage skyldens menneskeskikkelse.

I den stille forårsaften, som der skal berettes om her, da spændte himmelen sig over torvet i en høj, bleg runding. Deroppe i himmelblået skød svalerne frem og tilbage, rundt og rundt. Deres fjerne, klare skrig i den overlydte aftenluft gik i ét med småpigernes hvin, hvor børnene nu mod aften og sengetid tumlede sig hen over torvet, helt ovre fra købmandsgården på hjørnet af Østergade, forbi den åbne bybrønd midt på pladsen og over mod skolen, og tilbage igen. De morede sig, så de lige som næsten *fløj* i den mildnede luft, de gav sig hen til foråret, allervildest pigerne nu i mørkningen.

Da er det, folk på torvet ser Michel Christensens *Anne Sophie* tage en større pige i hånden og begge med et sæt springe op på brøndkanten og give sig til at løbe rundt på stenkanten under skingert tralleri. Ene og alene af sanseløs kådhed dansede de rundt om det sorte dyb nok så sikkert, af lutter glæde ligesom båret af luften.

Nu skal man vide, at brønddybet var usædvanlig stort af omfang og endte opad i en stensat karm som kanten på et aflangt trug, for at flere ad gangen kunne komme til at drage vand op, når konerne hver morgen kom stimlende med deres spande. Det er derfor, da man snart efter overdækkede brønden, at der blev plads til to pumper i stedet for én, det var snildt jo. – Så der var rigelig plads dér på stenkanten til de to piger, så at de kunne fare rundt og række efter hinanden.

Men det syn blev alligevel folk lidt for meget. Alskillige standsede op, et par stykker satte sig i bevægelse for alle tilfældes skyld. Omme ved gavlen ind mod kirken kom der to af de gamle kvinder fra stiftelsen listende med hinanden under armen. Ved synet standsede de brat som grebet af en lammelse. Den ene, en grov og før kone, stirrede stift mod pigerne, medens læberne gik på hende. I forskrækkelsen tog hun et par skrøbelige skridt baglæns . . . *Hun gik baglæns!*

I samme nu var det allerede sket. Da folk styrtede frem til brønden hører de hult i dybet vandet endnu gebærde sig voldsomt i sprøjt op ad brøndvæggen, intet andet. Det forekom for langvarigt, inden købmanden kom løbende med en rulle tov. *Peder Erichsen*, landtjeneren, trådte straks frem, fik det forsvarligt om livet og blev firet ned . . . Han råbte op til dem, at han ikke kunne se en hånd for sig i mørket. Atter hengik urolige og bange øjeblikke; så havde de fået en line skaffet frem og gjort klar med en lygte i der blev tændt og firet ned. Ved skæret var noget at skimte nede under vandet. – Da landtjeneren omsider fik tag i en fod, viste det sig, at det var Anne Sophie, den mindste. Nu kunne hun håndteres og hales op, livløs hængende i rebet med vand pøsende af sig ned i skakten. Næppe havde de lagt hende på stenbroen, før fysikus *Møller* kom til. Det var et helt træf, at han var hjemme, da de var kommet efter ham. På øjeblikket gav han sig til værket, og en times tid senere kunne pigen anses som reddet og bringes hjem og til sengs under glæde og taknemmelighed fra alle sider foruden forældrenes.

Imedens var *Peder Erichsen* jo ivrig efter at komme ned igen. De skaffede den længste stige, man kunne komme i tanke om. Den lod de gå ned i brønden og firede ham ned til den. De hørte ham skramle og pjaske dernede og længe rage omkring dybt i vandet, og til sidst fandt han nede på

bunden også rigtigt nok den store pige. For hendes vedkommende måtte herr Møllers kunst blive omsonst. Hovedet hang så forkert; det sås, at hun havde brækket halsen.

Men konen, som gik baglæns, – det gamle sikre tegn på dem der ikke er af de gode – hun blev set og udlagt med det samme. Sin tilbageværende levetid ansås hun som heks. Og idet alting på ny faldt i lave og købstaden atter kom i sin gode gænge, tillagdes der hende mange onde gerninger, hvorom der kunne berettes udførligt, hvis det skulle være. Lad hendes navn, herregud, være unævnt her.

ÆRØ HISTORIER

Svend Orhammer Andersen, hvis bedstemor var fra Ærø, har skrevet disse fortællinger, der foregår i begyndelsen og midten af 1800-tallet, fra denne skønne lille ø, der er så rig på kulturminde. De er baseret på historiske og kulturhistoriske kendsgerninger, og vil have interesse for alle historisk interesserede, for dem, der kan lide en god og velfortalt historie – og for alle ærøboere og turister.

Tidligere udkom:

Svend Orhammer Andersen
SPANIOLERNE

»Spændende som en roman«

Kr. Hvidt, Berl. Tid.

». . . spændende beretning om et sjældent emne.«

Palle Lauring, Politiken

»Fornøjelig kulturhistorisk læsning om en af de mærkeligste besættelser i Danmarks historie.«

Erhardt Larsen, Jyllandsposten

THANING & APPEL